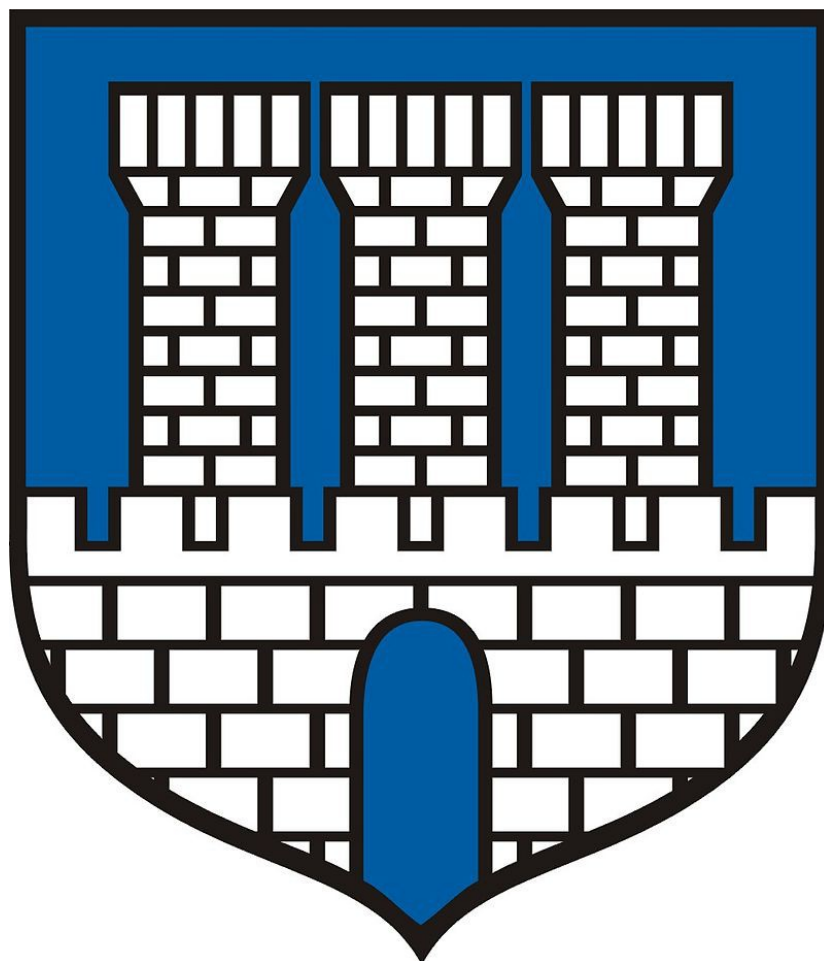

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
MIASTA GOSTYNINA
NA LATA 2019 - 2022**

OPRACOWANIE:
mART Marta Danielska
ewidencjazabytkow@gmail.com

PAŹDZIERNIK 2018

Spis treści

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno - gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Gostynina (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Gostynina. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy miasta. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców miasta, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat Programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania

konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego, dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowania lub magazynowania odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym:

• **Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. 2018 r. poz. 10).

• **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu

i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiorczy obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 799 ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1983). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filtoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 450 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).

- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 720 ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 574 ze zm.) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 217 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Obecnie przygotowany jest projekt Krajowego programu na lata 2018 - 2021. Obowiązujący dotychczasowy program zakończył się w dniu 31 grudnia 2017 r.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2018 - 2021 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków,

księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo - kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach

funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze, Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014 - 2020, Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 - 2020, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego;
- **powiatowym:** Strategia Powiatu Gostynińskiego na lata 2016 - 2030.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze**

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze została przyjęta uchwałą nr 158/13 przez Sejmik Województwa Mazowieckiego dnia 28 października 2013 r. Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Strategia na poziomie regionalnym określa nadrzędny cel rozwojowy i odpowiada na podstawowe pytania: Do czego zmierzamy? Co chcemy osiągnąć? Uwzględnia także hierarchizację poszczególnych działań i problemów według stopnia ich ważności, co ma znaczenie w przypadku ich kolizji. Określa też priorytety, co warunkuje skuteczność wykorzystania posiadanych środków i zasobów.

Wyznaczona wizja: Mazowsze to region spójny terytorialnie, konkurencyjny, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.

Cel główny: Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, wzrost znaczenia obszaru metropolitalnego Warszawy w Europie.

Za priorytetowy cel strategiczny przyjęto Rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno - spożywczym.

Wśród celów strategicznych wyznaczono także dwa ramowe cele strategiczne, w tym: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Osiągnięcie tego celu będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu.

Działania:

32.1. Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).

32.2. Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.

32.3. Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej).

32.4. Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej).

- Upowszechnienia kultury i twórczości.

Działania:

33.1. Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów.

33.2. Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu.

33.3. Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej.

- Kreowania miast, jako centrów aktywności kulturalnej.

Działania:

34.1. Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury.

34.2. Promowanie Warszawy, jako europejskiego ośrodka kultury.

- Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego.

Działania:

35.1. Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.

- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.

Działania:

36.1. Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

W Strategii, w rozdziale 2.6. Kultura i dziedzictwo, szczegółowo opisano zasób zabytków i obszarów zabytkowych województwa mazowieckiego.

• **Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014 - 2020**

Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014 - 2020 została przyjęta uchwałą nr 81/15 przez Sejmik Województwa Mazowieckiego dnia 8 września 2015 r. Strategia składa się z części diagnostycznej zawierającej opis stanu turystyki i jej uwarunkowań w województwie, wnioski diagnostyczne i ich analizę oraz rekomendacje strategiczne. Z kolei w części strategicznej przedstawiono misję polityki turystycznej województwa i wizję mazowieckiej turystyki 2020, wyznaczono obszary strategiczne i wskazano strategiczne cele oraz programy służące ich osiągnięciu.

Wyznaczona misja: Turystyka ożywia region.

Wizja mazowieckiej turystyki 2020: W latach 2015 - 2020 Mazowsze wykreuje i umocni swój wizerunek regionu otaczającego Warszawę: rozpoznawalność stolicy - żywego centrum wydarzeń - będzie uzupełniona rozpoznawalnością Mazowsza - zielonego otoczenia Warszawy, gdzie można przeżyć jeden dzień w innym rytmie.

W wyniku pogłębionej diagnozy sytuacji turystyki w województwie zdefiniowano cztery problemy kluczowe. W odpowiedzi na zdiagnozowane kluczowe problemy wyznacza się pięć obszarów strategicznych (obszary koncentracji działań), w których będą lokowane propozycje rozwiązań tych problemów, a więc - poszczególne cele strategiczne i programy służące realizacji tych celów.

Obszar strategiczny A: Systemowe zarządzanie polityką turystyczną. Cele:

- Cel A.1. Rdzeń systemu: ożywienie turystyki wewnątrz regionalnej;
- Cel A.2. Systematyzacja współpracy turystycznej;
- Cel A.3. Uporządkowanie zarządzania produktami kluczowymi;
- Cel A.4. Dostęp do aktualnej wiedzy badawczej o turystyce na Mazowszu.

Obszar strategiczny B: Wizerunek i informacja turystyczna Mazowsza. Cele:

- Cel B.1. Zbudowanie podstaw wizerunku turystycznego Mazowsza;
- Cel B.2. Ożywienie promocyjne partnerstw regionu;
- Cel B.3. Lepsze punkty i centra informacji turystycznej;

Obszar strategiczny C: Wzmocnienie branży turystycznej Mazowsza. Cele:

- Cel C.1. Wsparcie powstawania klastrów turystycznych;
- Cel C.2. System podnoszenia kompetencji przedsiębiorców;
- Cel C.3. Wsparcie promocyjne wybranych rodzajów działań komercyjnych.

Obszar strategiczny D: Aktywizacja turystyczna mazowieckiej młodzieży. Cele:

- Cel D.1. Aktywizacja młodzieży do turystyki krajoznawczej;
- Cel D.2. Aktywizacja młodzieży do turystyki kulturowej;
- Cel D.3. Aktywizacja młodzieży do turystyki prozdrowotnej i kwalifikowanej.

Obszar strategiczny E: Większa spójność Mazowsza i Warszawy. Cele:

- Cel E.1. Wisła łącznikiem Mazowsza;
- Cel E.2. Wsparcie promocyjne produktów uspójniających region.

• Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 - 2020

Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 - 2020 jest planem strategicznym Samorządu Województwa Mazowieckiego, opisującym zamierzone działania w obszarze kultury w perspektywie sześciu lat. W tym znaczeniu strategia zapisuje politykę kulturalną Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata 2015 - 2020.

Dokument składa się z dwóch zasadniczych części: diagnostycznej i planistycznej. W części diagnostycznej przedstawiono syntetyczny obraz kultury w województwie mazowieckim w II połowie 2012 r. Diagnoza odwołuje się do obrazu statystycznego, wyników licznych badań, obrazu wynikającego ze źródeł zastanych oraz wniosków z konsultacji z licznymi środowiskami. Diagnozę kończą wnioski strategiczne. W części planistycznej zaproponowano misję polityki kulturalnej województwa mazowieckiego oraz pięć pól strategicznych, na których misja będzie realizowana. W każdym z tych pól wyznaczono cele strategiczne, a w ramach celów - programy strategiczne, które będą realizowane w okresie obowiązywania strategii. Zestaw pól strategicznych i celów należy uważać za niezmienny w czasie realizacji strategii. Natomiast programy strategiczne w ramach poszczególnych celów mogą być w toku realizacji strategii uzupełniane w miarę potrzeb.

Przyjęta misja polityki kulturalnej województwa mazowieckiego brzmi: Kultura włącza każdego.

Pole strategiczne A: Dobre zarządzanie w kulturze.

Cele:

- Cel A.1. Strategiczna współpraca z Warszawą. Strategia rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 - 2020.
- Cel A.2. Usprawnienie wojewódzkich instytucji kultury.
- Cel A.3. Samorządowe polityki dla kultury.
- Cel A.4. Profesjonalizacja kadr kultury.
- Cel A.5. Innowacyjne zarządzanie w kulturze.
- Cel A.6. Utworzenie cyfrowej Mazowieckiej Platformy Kultury.
- Cel A.7. Badania warunkiem skuteczności.

Cel A.8. Nowoczesny mecenat kultury.

Pole strategiczne B: Uczestnictwo - włączenie - spójność.

Cele:

Cel B.1. Wojewódzki program wsparcia edukacji kulturalnej i artystycznej.

Cel B.2. Kultura dla każdego (program przełamania wykluczenia terytorialnego).

Cel B.3. Wysoki poziom - szeroki odbiór.

Cel B.4. Biblioteka - miejsce kultury (reformacja sieciowej roli biblioteki wojewódzkiej).

Pole strategiczne C: Dziedzictwo - tożsamość - wspólnota.

Cele:

Cel C.1. Żywe dziedzictwo.

Cel C.2. Nasze tożsamości.

Cel C.3. Nowoczesna wspólnota

Pole strategiczne D: Kreatywność - motor rozwoju.

Cele:

Cel D.1. Synergia potencjałów sektora kreatywnego: partnerstwa, klastry, sieci.

Cel D.2. Kultura - nauka - kreatywność.

Cel D.3. Mazowsze edukuje kreatywnie.

Cel D.4. Twórczość doceniona.

Cel D.5. Kultura promuje region.

Pole strategiczne E: Łączenie potencjałów kultury.

Cele:

Cel E.1. Sieci współpracy podmiotów kultury.

Cel E.2. Lokalne porozumienia dla kultury.

Cel E.3. „Współpraca nieoczywista” w kulturze.

Cel E.4. Synergia Kultura+.

Cel E.5. Kultura ponad granicami.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty jednogłośnie przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą nr 180/14 na posiedzeniu 7 lipca 2014 r.

Jest to drugi, po „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego”, dokument określający kierunki rozwoju regionu. Plan wskazuje szczegółowe zasady organizacji przestrzennej województwa, formułuje kierunki polityki przestrzennej, przenosząc zapisy „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego” na układ przestrzenny - w formie polityk przestrzennych.

Główne założenia dokumentu:

- Rozmieszczenie w przestrzeni inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym w oparciu o cele i zasady zagospodarowania przestrzennego województwa;
- Ukierunkowanie działań dotyczących rozwoju gospodarczego, kultury i ochrony środowiska, poprzez uwzględnianie uwarunkowań, szans i zagrożeń wynikających ze zróżnicowanych cech przestrzeni województwa;
- Oddziaływanie na zachowania przestrzenne podmiotów gospodarujących w przestrzeni, by były one zgodne z ogólnymi celami rozwoju województwa.

W oparciu o ustalenia planu wyznaczane są m.in. inwestycje do kontraktu terytorialnego, a także strategicznej oceny wniosków w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego. Na jego podstawie uzgadniane są również projekty dokumentów planistycznych na poziomie gmin.

W ramach procedury sporządzania planu przygotowano także „Podsumowanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego”.

• **Strategia Powiatu Gostynińskiego na lata 2016 - 2030**

Strategia Powiatu Gostynińskiego na lata 2016 - 2030 została przyjęta uchwałą Nr XIV/63/2015 przez Radę Powiatu Gostynińskiego z dnia 30 grudnia 2016 r.

Strategia powstała w oparciu o rozbudowaną Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 - Innowacyjne Mazowsze. Korzysta i wpisuje się w jej główne cele, analizy i kierunki oraz odnosi się w swoich założeniach do Regionalnej Strategii Innowacji.

W wyznaczonej wizji Strategii wskazano także na Powiat Gostyniński będzie atrakcyjnym terenem rozwoju bazy w zakresie pomocy społecznej i wykorzystania walorów atrakcji turystycznych.

Wśród wyznaczonych głównych celów Strategii nie ma celów związanych z ochroną zabytków.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

• **Strategia Rozwoju Gminy Miasta Gostynina na lata 2016 - 2025**

Strategia Rozwoju Gminy Miasta Gostynina na lata 2016 - 2025 przyjęta uchwałą nr 156/XXX/2016 z 8 marca 2016 r.

Strategia jest dokumentem, który w długookresowej perspektywie proponuje trwały i zrównoważony rozwój w oparciu o potencjał środowiskowy, dziedzictwa kulturowego, i społeczny.

Punktem wyjścia dokumentu jest diagnoza stanu miasta, rozumiana szeroko jako syntetyczny zbiór informacji ze wszystkich dziedzin życia społeczno - gospodarczego. Ma dostarczyć wiedzy na temat poziomu rozwoju, realizacji dotychczasowych priorytetów i kierunków rozwoju, a w konsekwencji doprowadzić do powstania wstępnych prognoz, przedstawionych w analizie szans i zagrożeń.

Wyznaczona wizja Miasta Gostynin: Kreowanie zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego miasta dzięki determinacji w tworzeniu sprzyjającego klimatu dla tego rozwoju, w oparciu o posiadane unikalne walory przyrodnicze, lokalizacyjne, bogactwo naturalne, dziedzictwo kulturowe, przy jednoczesnym zapewnieniu mieszkańcom

wysokiego poziomu i jakości życia (ochrony zdrowia, bezpieczeństwa oraz równych szans edukacyjnych).

W Strategii wyznaczono obszary strategiczne, dla których określono cele, działania i zadania. Poniżej przedstawione te, które związane są z ochroną zabytków i dziedzictwem kulturowym miasta Gostynin.

Obszar strategiczny I - zrównoważony rozwój miasta we wszystkich obszarach jego działalności, w oparciu o wykorzystanie unikalnych walorów Gostynina.

Cel strategiczny I. Wykorzystanie potencjału turystycznego miasta opartego na dziedzictwie kulturowym i walorach przyrodniczych.

Działanie 1. Inwestycje w infrastrukturę turystyczną i uzupełnienie już istniejącej.

Zadania:

I.1.1.1. Zagospodarowanie terenów wokół Zamku, kąpieliska Bratoszewo, szlaków turystycznych - we współpracy z gminą Gostynin.

I.1.1.2. Zaangażowanie w inwestycje powiązane z główną atrakcją - Zamkiem.

I.1.1.3. Stworzenie platformy współpracy w ramach regionu w związku z wykorzystaniem potencjału turystycznego.

Działanie 2. Rewitalizacja obszarów atrakcyjnych turystycznie.

Zadania:

I.1.2.1. Rewitalizacja terenów wokół akwenów (Bratoszewo, Zalew, Czarne, jezioro przy Zamku) w ramach przygotowywanych planów rewitalizacji.

I.1.2.2. Rewitalizacja zabytków Gostynina w ramach przygotowywanych planów rewitalizacji.

3. Stworzenie jednolitego systemu promocji turystycznej miasta.

Zadania:

I.1.3.1. Stworzenie materiałów promocyjnych miasta stanowiących jednolitą, spójną informację, w tym: na szlakach turystycznych, rowerowych, billboardy w centrum miasta.

I.1.3.2. Przygotowanie wizualnych materiałów zawierających konkretne oferty (w tym dla rodzin z dziećmi) w związku z przygotowanymi materiałami promocyjnymi dotyczącymi: zabytków, szlaków turystycznych, miejsc widokowych, placówek kulturalnych, usług około turystyczny, z kalendarzem imprez turystycznych i kulturalnych, przygotowanych we współpracy z organizatorami imprez i właścicielami obiektów prowadzących usługi noclegowe i gastronomiczne.

I.1.3.3. Stworzenie jednolitego systemu rezerwacji miejsc noclegowych oraz sprzedaży biletów wstępu.

I.1.3.4. Stała reprezentacja na targach turystycznych i innych (w Polsce i za granicą).

I.1.3.5. Stworzenie stałego punktu informacyjnego.

Działanie 4. Zainicjowanie działań związanych z opracowaniem produktów regionalnych.

I.1.4.1. Powołanie zespołu ds. wyłonienia produktu/-ów regionalnego/-ych.

Obszar strategiczny II. Rozwój miasta ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb i interesów obywateli (rozwój rynku pracy, stworzenie mieszkańcom miasta materialnych podstaw dla godnego i bezpiecznego życia).

Cel strategiczny III. Rozwój potencjału społecznego i poprawa warunków życia w mieście.

6. Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego oraz środowisk.

Zadania:

II.III.6.1. Rewitalizacja walorów kulturowych i środowiskowych miasta (m.in. miejsc i obiektów wpisanych na listę zabytków) w ramach tworzonych planów rewitalizacji.

II.III.6.2. Podnoszenie wiedzy ekologicznej mieszkańców (cykl spotkań informacyjnych dla mieszkańców (przy współpracy z organizacjami pozarządowymi) w związku z informowaniem o: możliwości wykorzystania OZE i korzyści jakie z tego płyną (wymiana źródeł ciepła, instalacja systemów OZE do pozyskiwania energii cieplnej, elektrycznej, do ogrzania wody użytkowej).

II.III.6.4. Współpraca z gminami powiatu, z regionami o zbliżonych walorach turystycznych, z miastami partnerskimi o nawiązywanie współpracy w związku z dofinansowaniem z funduszy pomocowych (m.in. Szwajcarski, Norweski) konkretnych projektów z premiovany partnerstwem zagranicznym, ponadregionalnym, np. związanych z promocją produktów turystycznych, regionalnych.

7. Pielęgnowanie kultury lokalnej i kultury ogólnej.

Zadania:

II.III.7.1. Organizacja cyklicznych imprez kulturalnych (miejskich i o zasięgu regionalnym).

II.III.7.2. Wspieranie działań wydawniczych w związku z promocją kulturalną miasta.

II.III.7.3. Współpraca z gminami sąsiednimi i w regionie dotycząca działań kulturalnych (np. kalendarz wspólnych imprez).

II.III.7.4. Wspieranie i promocja „Talentów” Gostynina (osób pochodzących z Gostynina).

II.III.7.5. Odnowienie i wspieranie współpracy z Polonią Gostynińską.

II.III.7.6. Wspieranie działalności Miejskiego Centrum Kultury.

II.III.7.7. Wspieranie Agencji Rozwoju i Promocji Zamek Spółka z o. o., w związku z pozyskiwaniem środków.

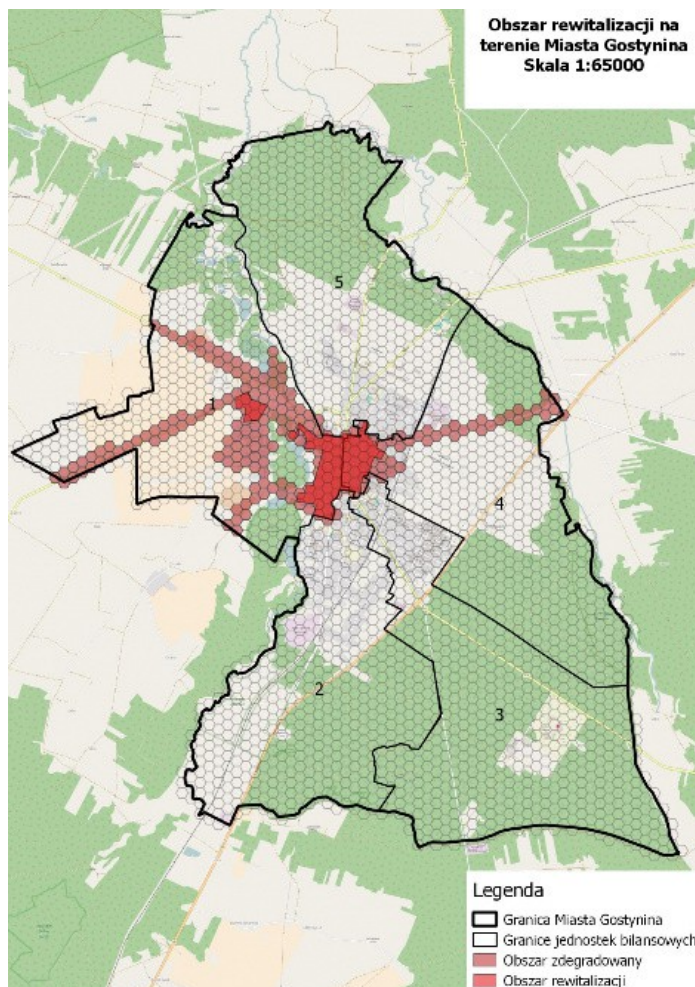
W Strategii omówiono zagadnienie turystyki, w tym Szlaki turystyczne, ścieżki przyrodniczo - dydaktyczne, szlaki rowerowe, szlak konny Pojezierza Gostynińskiego oraz historia i dziedzictwo kulturowe, w tym wykaz obiektów wpisanych na listę zabytków, obiekty wpisane do ewidencji konserwatorskiej.

• Gminny Program Rewitalizacji Gminy Miasta Gostynina na lata 2017 - 2023

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Miasta Gostynina na lata 2017 - 2023 został przyjęty uchwałą nr 309/LXIII/2017 z 28 lipca 2017 r.

Misją Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Miasta Gostynina na lata 2017 - 2023 jest poprawa warunków życia mieszkańców miasta, wzmocnienie aktywności społecznej mieszkańców, a także poprawa ładu przestrzennego, wzrost atrakcyjności przestrzeni publicznej z zachowaniem dziedzictwa kulturowego w mieście oraz poprawa stanu środowiska naturalnego, zaś wskazane cele dla obszaru rewitalizacji są bezpośrednią odpowiedzią na zdiagnozowane problemy na tym terenie.

W Programie wyznaczono obszar rewitalizacji o łącznej powierzchni 169,80 ha (tj. 5,25 % powierzchni miasta). Składa się on z 2 podobszarów. Poniżej przedstawiono mapę, która prezentuje rozmieszczenie poszczególnych podobszarów rewitalizacji w układzie przestrzennym miasta oraz w odniesieniu do wyznaczonych obszarów zdegradowanych.

Rys. 1. Obszar rewitalizacji na terenie Miasta Gostynina, źródło: Gminny Program Rewitalizacji Gminy Miasta Gostynina na lata 2017 - 2023

Misją Programu jest poprawa warunków życia mieszkańców miasta, wzmocnienie aktywności społecznej mieszkańców, a także poprawa ładu przestrzennego, wzrost atrakcyjności przestrzeni publicznej z zachowaniem dziedzictwa kulturowego w mieście oraz poprawa stanu środowiska naturalnego, zaś wskazane cele dla obszaru rewitalizacji są bezpośrednią odpowiedzią na zdiagnozowane problemy na tym terenie. Ponadto Program realizuje w sposób bezpośredni cele strategiczne działań wskazane w dokumencie Strategii Rozwoju Gminy Miasta Gostynina na lata 2016 - 2025, między innymi - Wykorzystanie potencjału turystycznego miasta opartego na dziedzictwie kulturowym i walorach przyrodniczych.

Program ma na celu wyprowadzenie obszaru zdegradowanego z kryzysu, który definiują wskazane problemy.

Wyznaczone cele dla obszaru rewitalizacji:

CEL NARZĘDNY: Rewitalizacja obszarów problemowych.

Cel operacyjny związany z ochroną zabytków:

2. Tworzenie atrakcyjnych miejsc publicznych oraz podnoszenie jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego (koncentruje swoją uwagę na problemach oraz działaniach o charakterze przestrzenno - funkcjonalno - środowiskowo - społecznych).

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasta Gostynina

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasta Gostynina zostało przyjęte uchwałą nr 241/XLVI/2006 przez Radę Miejską w Gostyninie z dnia 28 września 2006 r.

Studium wytycza politykę przestrzenną miasta, która ma na celu zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju wszystkich elementów struktury przestrzennej miasta. Określona polityka przestrzenna stanowi wytyczne koordynacyjne dla sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Studium określono stan i zakres ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej. Opisano zarys dziejowy obszaru miasta, stan zachowania dziedzictwa kulturowego, zabytki wpisane do rejestru zabytków, zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytki archeologiczne, miejsca pamięci narodowej, dobra kultury współczesnej oraz wymogi dotyczące ochrony krajobrazu kulturowego.

W II części Studium - kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta, przedstawiono wytyczne dla ochrony dziedzictwa kulturowego, m.in.:

- uporządkowanie zainwestowania w centrum w nastawieniu na ochronę i ekspozycję wartościowych obiektów i przestrzeni,
- realizację programu wykorzystania Zamku dla celów kulturalnych.

Ochrona dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej jest istotnym elementem dla budowania tożsamości miasta i integracji mieszkańców oraz tworzenia korzystnego wizerunku miasta rozwijającego się harmonijnie, wykorzystującego i szanującego swoje dziedzictwo.

Działania skoncentrowane będą na:

- 1) ochronie i rewitalizacji istniejących zasobów, stworzeniu gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 2) tworzeniu nowych wartości kulturowych w przestrzeniach publicznych miasta - zarówno poprzez działania inwestycyjne miasta jak i określenie warunków dla ich realizacji.

Ochrona obiektów wpisanych do rejestru zabytków realizowana będzie poprzez respektowanie ich zasad ochrony.

Dla realizacji ochrony i właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych wytyczono strefy ochrony konserwatorskiej:

- 1) A - strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej:
  - a) A1 - w granicach układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków,
  - b) A2 - wzgórze zamkowe, z zespołem zamkowym wpisanym do rejestru zabytków wraz z podzamczem;
- 2) B - strefa ochrony konserwatorskiej:
  - a) B1 - strefa ochrony układu urbanistycznego (sąsiedztwo strefy A1),
  - b) B2 - strefa ochrony dawnego cmentarza żydowskiego;
- 3) E - strefa ochrony ekspozycji (otoczenie stref A1 i A2);
- 4) K - strefa ochrony krajobrazu,

Ochrona zabytków wpisanych do gminnej lub wojewódzkiej ewidencji zabytków - zabytki wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków po dokonaniu ew. weryfikacji

(potwierdzenia, zachowania wartości historycznej, artystycznej lub naukowej) zostaną wpisane do gminnej ewidencji zabytków.

Obiekty zabytkowe podlegają ochronie niezależnie od ich stanu technicznego i wysokości ponoszonych nakładów finansowych na ich utrzymanie, przy czym:

- 1) obiekty w bardzo złym stanie technicznym, który nie pozwala na przeprowadzenie remontu bądź też koszt remontu znacznie przekraczałby wartość obiektu, z 2-alfikowane na podstawie szczegółowych ekspertyz konstrukcyjno - budowlanych do rozbiórki, podlegają ochronie poprzez obowiązek sporządzenia szczegółowej dokumentacji inwentaryzacyjnej konserwatorsko - budowlanej przed dokonaniem rozbiórki;
- 2) obiekty realizowane w miejscu rozebranego budynku winny respektować proporcje, formę dachów, relacje z sąsiednimi budynkami, odpowiadające charakterowi obiektów zabytkowych;
- 3) realizacja nowych obiektów w otoczeniu obiektów zabytkowych nie może powodować pomniejszenia wartości kulturowej i funkcjonalnej obiektu zabytkowego.

W obszarach stanowisk archeologicznych należy dążyć do ograniczenia realizacji zainwestowania. W przypadku wprowadzania w strefę stanowiska zainwestowania wszelkie prace ziemne winny być prowadzone w uzgodnieniu z właściwymi służbami ochrony zabytków. Wojewódzki Konserwator Zabytków na etapie planowania i realizacji określi sposób ochrony stanowiska. Ochrona zabytków archeologicznych, w tym umocowanie uprawnień WKZ, winna być uwzględniona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Gostynina**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych,

5. uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego miasta Gostynina jest niewiele ustaleń dotyczących zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego obowiązują:

1) w obrębie odcinków ulic, w strefie historycznego układu urbanistycznego miasta mają zastosowanie zapisy:

- w obrębie odcinków ulic w strefie historycznego układu urbanistycznego miasta, ustala się stosowanie ujednoliconego typu oświetlenia;
- w obrębie odcinków ulic w strefie historycznego układu urbanistycznego miasta, ustala się zakaz budowy napowietrznych linii elektroenergetycznych.

Zapisy dotyczące stanowisk archeologicznych:

1. Tereny zajmowane przez stanowiska archeologiczne są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem nadzoru archeologicznego w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2. Uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich planowanych inwestycji: inwestycji drogowych i infrastruktury technicznej i innych związanych z robotami ziemnymi, naruszającymi strukturę gruntu poniżej warstwy humusu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

3. Dla zabytków archeologicznych ustalono strefy (stanowiska archeologiczne nr ew. AZP 5351/19; 20; 21), w granicach których obowiązują zasady ochrony stanowiska archeologiczne określone w przepisach odrębnych.

Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Gostynina

POZ.	OKRES OBOWIĄZYWANIA	NR UCHWAŁY O PRZYJĘCIU PLANU	PUBLIKACJA UCHWAŁY	OBSZAR OBJĘTY PLANEM	PRZEZNACZENIA W PLANIE	POW. W HA
1	od 02.12.1996 r.	219/XXXIV/96 z 24 września 1996 r.	Dz. Urz. Woj. Płockiego Nr 32 z 15.11.1996 r. poz. 216	dz. 342, 343, 350/1, 350/2 las komunalny ul. Płocka i Bierzewicka	usługi hotelarskie, schronisko dla zwierząt	2,30
2	od 07.11.1996 r.	220/XXXIV/96 z 24 września 1996 r.	Dz. Urz. Woj. Płockiego Nr 22 z 23.10.1996 r. poz. 177	dz.3739 teren Zakładu "Maddalena"	PBS - produkcja i usługi	1,90
3	od 28.07.1997 r.	276/XLI/97 z 25 kwietnia 1997 r.	Dz. Urz. Woj. Płockiego Nr 7 z 11.07.1997 r. poz. 66	dz. 939-950 teren przy ul. Targowej i Kościuszkowców	zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	4,40
4	od 15.09.1998 r. do 28.03.2012 r.	366/LIII/98 z 8 czerwca 1998 r. stracił moc 106/XIX/2012 z 28 lutego 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Płockiego Nr 8 z 31.08.1998 r. poz. 97	dz. 366, 4275/3 oraz teren ciągów komunikacyjnych	drogi publiczne	91,20
5	od 14.02.2000 r.	114/XVI/99 z 29 grudnia 1999	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 12 poz. 91 z 28.01.2000 r	Paliwociąg Płock -Ostrów Wielkopolski	paliwociąg	9,00
6	od 11.05.2000 r.	130/XVII/ 00 z 29 lutego 2000 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 46	a) przy ul. Czapskiego i terenach PKP, dz.	MW, MN, U, - zabudowa	a) 2,00

		<u>stracił moc w części</u> 52/XI/2015 z 29 kwietnia 2015 r.	z 26.04.2000 r. poz. 460	2888/2.....2890 (zmiana Uchwała 52/XI/2015) b) pomiędzy ul. Zamkową a ul. Targową dz. 915 -924	mieszkaniowa wielorodzinna, jednorodzinna i usługowa	b) 1,50
7	od 25.07.2000 r.	148/XX/ 2000 z 27 kwietnia 2000 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 74 z 10.07.2000 r. poz. 740	dz. 4-29, 9116, 9117 teren składowiska odpadów komunalnych	Strefa ograniczonego użytkowania	6,40
8	od 29.12.2000 r.	186/XXVI/2000 z 27 października 2000 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 150 z 14.12.2000 r. poz. 1423	dz. 3739/2 zespół garaży przy rz. Skrwie	zabudowa garażowa	0,30
9	od 02.01.2002 r.	248/XLII/01 z 29 listopada 2001 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 275 z 18.12.2001 r. poz. 7596	dz. 5330-5885/1 obszar pomiędzy ul.18-go Stycznia i ul. Żeromskiego	MN - zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	16,50
10	od 21.04.2008 r.	119/XVIII/08 z 27 lutego 2008 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 47 z 06.04.2008 r. poz. 1654	obszar przy ul. Bagnistej (ob. ul. Termalnej) dz. 540 - 2712	MN, MNU, UMW, U, US, RN, ZP, KP	53,00
10a	od 29.03.2012 r.	zmiana 107/XIX/2012 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego z 14.03.2012 r. poz. 2484	dz. nr ew. 2531	U	-
11	od 23.12.2010	286/LIV/10 z 09 listopada 2010 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 203 z 08.12.2010 r. poz. 6057	obszar przez który przebiega ul. Kolonia	MN, MNE, MNU, PSU, RN, ZN, ZL, WS, E, W,	81,1
12	od 11.07.2011 r.	52/IX/ 2011 z 31 maja 2011 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego Nr 109 z 24.06.2011 r. poz. 3472	obszar położony przy ul. Krośniewickiej dz.771, 772, 773, 774/1, 774/2, 774/3, 783, 784, 775	MNU, KDD, KDL	17,9
13	od 28.03.2012 r.	106/XIX/2012 z 28 lutego 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego z 13 marca 2012 r. poz. 2455	Ciągi komunikacyjne na obszarze miasta Gostynina w jego granicach administracyjnych	KDGP, KDG, KDZ, KDL	108,0
14	od 11.02.2013 r.	155/XXX/2012 z 18 grudnia 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego z 25 stycznia 2013 r. poz. 981	Obszar położony pomiędzy ul. Żeromskiego, torami kolejowymi, ul. Czapskiego i obwodnicą dz. 4474 - 5549/2	MN, MN/U, U, MW, ZL, ZNN, ZP, KDG, KDZ, KDL, KDD	132,1
15	od 08.07.2015 r.	52/XI/2015 z 29 kwietnia 2015 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego z 23 czerwca 2015 r. poz. 5678	"Przytorze" obszar położony przy torach kolejowych od ul. Ozdowskiego do ul. Czapskiego dz. nr ew. 2888-3272	MW/U, MN/U, MN, ZP, KDZ, KDL, KDD, KDW, KP	5,4

Objaśnienia oznaczeń:

- MN** - teren zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
MN/U - teren zabudowy mieszkaniowo - usługowej,
MNE - teren zabudowy mieszkaniowej ekstensywnej,
U - teren zabudowy usługowej,
US - tereny sportu i rekreacji,
MW - tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej,
PBS - tereny zabudowy techniczno-produkcyjnej,
PSU - tereny produkcyjno-magazynowe i usług,
E - tereny infrastruktury technicznej - elektroenergetyka,
RN - tereny rolne, łąk i pastwisk,
WS - tereny wód powierzchniowych i rowów melioracyjnych,
ZN - tereny zieleni nieurządzonej,
ZL - tereny lasów,
ZP - tereny zieleni urządzonej , takie jak: parki, ogrody,

KP - tereny parkowe i zieleni urządzonej,
KDL - tereny dróg publicznych lokalnych,
KDZ - tereny dróg publicznych zbiorczych,
KDG - tereny dróg publicznych głównych,
KDD - tereny dróg dojazdowych.

Dodatkowo planowana jest zmiana MPZP dla obszaru, przez który przebiega ul. Kolonia zgodnie z oceną aktualności MPZP dokonaną w 2016 r. (na tym terenie nie ma obiektów zabytkowych).

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Gostynina

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej. Określenie tożsamości kulturowej jest teraz - w dobie upodmiotowienia się społeczności lokalnych postrzegających swój region, jako małą ojczyznę - szczególnie ważne.

Krajobraz kulturowy miasta ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną regionu w czasach historycznych:

- położenie na pograniczu mazowiecko-wielkopolskim,
- wielowiekowa przynależność do Królestwa Polskiego i kultury polskiej,
- zniszczenie miasta w 2 poł. XVII w. i upadek jego gospodarki.

Aktywność ekonomiczna regionu i pozostała działalność jego mieszkańców pozostawały i pozostają w ścisłym związku z jego walorami terenowymi i położeniem politycznym.

5.2.1. Charakterystyka miasta

• POŁOŻENIE

Miasto Gostynin leży w zach. części województwa mazowieckiego, administracyjnie należy do powiatu gostynińskiego. Zajmuje obszar 32,31 km²¹, a zamieszkuje go 18947 tys. mieszkańców. Jest stolicą położonej w centralnej Polsce Ziemi Gostynińskiej.

Miasto leży przy drodze krajowej nr 60: Łęczyca - Kutno - Gostynin - Płock-Ostrów Mazowiecka. Ponadto przez Gostynin przebiegają drogi wojewódzkie 581: Gostynin - Łanięta - Krośniewice, 573: Nowy Duninów - Gostynin - Żychlin, 265 - Brześć Kujawski - Kowal - Gostynin. Gostynin położony jest w odległości 120 km na zachód od Warszawy, 80 km na południe od Torunia i 24 km od Płocka oraz 100 km na północ od Łodzi. Miasto ze wszystkich stron otacza gmina Gostynin.

Powierzchnia miasta obejmuje ogółem 3240 ha, tereny rolne stanowią 21,3%, lasy i grunty leśne - 51,7%, pozostałe (w tym grunty zabudowane i zurbanizowane) - 27%. Sposób użytkowania gruntów i forma zainwestowania jest zróżnicowana i wiąże się z dotychczasowymi procesami rozwoju miasta. W układzie miasta wyróżnia się zespoły zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, tereny usług, tereny zabudowy śródmiejskiej. Znaczny udział w strukturze terenów zainwestowanych mają ulice i tereny kolejowe.

Miasto należy do mezoregionu Pojezierza Kujawskiego będącego częścią makroregionu, Pojezierza Wielkopolskiego. Rzeźba terenu miasta jest wynikiem działania lądolodu. Świadczą o tym charakterystyczne formy rzeźby terenu m.in. doliny rzek Skrwy Lewej i Osetnicy, rynny i jeziora lodowcowe, a także typowy dla rzeźby młodoglacjalnej oz (czyli to wydłużone pagórki o wysokości od kilku do nawet 100 metrów i długości dochodzącej do kilkudziesięciu kilometrów). Oz Gostyniński, występuje na zach. od Gostynina, gdzie ciągnie się na odcinku 14 kilometrów, równoległe do rzeki Skrwy. W najwyższej części osiąga on 121,3 m i ta część ozu objęta jest ochroną rezerwatową (rezerwat Dybanka).

Otoczenie Gostynina to ponad 14 000 ha lasów i około 60 jezior, z których największe Jezioro Lucieńskie zajmuje 203 ha pow., Jezioro Białe 150 ha. U podnóża Ozu Gostynińskiego, w dawnej rynnie, usytuowanych jest kilka małych jezior rynnowych tworzących system jezior (np. Czarne, Kocioł, Bratoszewo, jezioro przy Zamku nie posiadające nazwy).

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE²

Miasto Gostynin leży na obszarze Pojezierza Gostynińskiego - teren ciekawy pod względem geograficznym, historycznym i przyrodniczym. Prawie cały jego obszar pokrywają lasy, głównie sosnowe i mieszane, a na terenach podmokłych olsy i łągi. Rosną tu rzadkie gatunki roślin oraz zamieszkuje bardzo bogata fauna. Gostynin to miasto leżące wzdłuż rzeki Skrwy Lewej, otoczone lasami Gostynińsko - Włocławskiego Parku Krajobrazowego, trzema rezerwatami przyrody: Dybanką, Drzewcami i Osetnicą oraz licznymi jeziorami polodowcowymi Pojezierza Gostynińskiego. Bogactwo przyrodnicze świadczy o atrakcyjności turystycznej Gostynina. Na terenie miasta i okolicy wytyczono szereg pieszych, rowerowych szlaków turystycznych oraz ścieżek przyrodniczo - dydaktycznych.

¹ Uchwała nr 231/XLV/2016 Rady Miejskiej w Gostyninie z dnia 27 października 2016 roku w sprawie uchwalenia Statutu Miasta Gostynina

² Strategia Rozwoju Gminy Miasta Gostynina na lata 2016 - 2025, Gostynin 2016, s.19-21

Gostynińsko - Włocławski Park Krajobrazowy (GWPK) utworzony w 1979 r. Teren parku (pow. - 38 950 ha, otulina - 12 584 ha) posiada szczególne wartości przyrodnicze charakteryzujące się pięknym, naturalnym krajobrazem Pojezierza Gostynińskiego ukształtowanego na sandrach, ozach i wałach wydmych ze znaczną ilością jezior rynnowych z dobrze zachowaną szatą roślinną, bogatą fauną i licznymi stanowiskami rzadkich roślin.

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Skrwy Lewej, utworzony w 1998 r., na pld. od parku krajobrazowego, w celu ochrony wyróżniających się krajobrazowo i przyrodniczo terenów o różnych typach ekosystemów.

Rezerwat „Dybanka” (29,08 ha), obejmuje unikalną formę geologiczną - ptn. część wzgórza ozowego (Oz Gostyński). Na unikalność tego ozu składają się jego rozmiary i wysokość względna. Oz ciągnie się od jeziora Czarnego wzdłuż lewego brzegu Skrwy, na przestrzeni 14 km, osiąga maksymalnie 121,5 m n.p.m., wysokość względną 34 m. Celem powołania rezerwatu była ochrona unikalnej pod względem rozmiarów i wysokości względnej, formy geologicznej. Jednym z najpoważniejszych zagrożeń, które motywowały utworzenie rezerwatu, była eksploatacja piasków i żwirów.

Rezerwat „Osetnica” (54,66 ha) położony w pld. części miasta ma na celu ochronę unikalnego krajobrazu rzeki Osetnicy. Rezerwat leży na terenie morenowym, z licznymi pagórkami. Znajdują się tu siedliska zwierzęce i różnorodne zespoły roślinne.

Rezerwat „Drzewce” (61,73 ha) obejmuje fragment łąkowych zbiorowisk leśnych położonych na terenie pradoliny rzeki Skrwy Lewej. Jest to rezerwat leśny częściowy, chroniący najciekawsze przyrodniczo grądy z panującym grabem, porastające stoki doliny rzecznej. Drzewostany rezerwatu w większości są pochodzenia sztucznego, jedynie fragmenty na stokach doliny Skrwy Lewej i część olszyn mają charakter naturalny.

5.2.2. Historia miasta

Ziemia gostynińska należy do regionu historycznego Mazowsza. Ludzie zamieszkiwali ten teren już w późnym paleolicie. Później przebiegały tędy ważne szlaki handlowe: z Kujaw na Mazowsze i dalej na Ruś; szlak bursztynowy, szlak solny. We wczesnym średniowieczu (VI - VIII w. n.e.) na północ od dzisiejszego miasta, między jeziorami Kocioł i Czarne, istniał gród obronny. Na sąsiednim wzgórzu rozwijało się podgrodzie z kościołem św. Jakuba. Gród gostyniński spełniał ważną rolę w systemie obronnym Mazowsza ze względu na swoje położenie przy granicy z Kujawami i Ziemią Łęczycką. Około 1240 r. został rozbudowany przez Konrada I mazowieckiego. Pierwsza wzmianka o Gostyninie pochodzi z 1279 r. i dotyczy wydania przez księcia płockiego Bolesława II mazowieckiego przywilejów dla biskupstwa płockiego. Gród w Gostyninie był tematem sporu pomiędzy Bolesławem II mazowieckim a jego bratem Konradem II czerskim. Został zdobyty przez Konrada II w 1286 r. przy pomocy wojsk ruskich i spalony, po czym podupadł. Ale już w 1300 r. był na tyle dobrze przygotowany do obrony, że wytrzymał oblężenie Wacława II Czeskiego niszczącego ziemie polskie. Gród był oblegany także przez Władysława Łokietka około 1326 r., gdy ten zaatakował Mazowsze płockie w celu przejęcia go w lenno - co wynikało z wrogiego nastawienia Wacława płockiego, popierającego Czechów i Krzyżaków.

Począwszy od 1319 r. znana jest hierarchia grodowa Gostynina, która z czasem przekształcała się w hierarchię ziemską. Od 1329 r. Gostynin notowany jest jako siedziba Kasztelana. Pierwszym imiennym kasztelanem gostynińskim był Paweł, znany z dokumentu z 1345 r. Możliwe, że za jego czasów powstał zamek - na sztucznie usypanym wzgórzu na skraju nadrzecznego, stromego cypla na zach. od dzisiejszego miasta. Pierwotnie była to wieża mieszkalno - obronna. Być może zamek był fundowany dopiero przez Siemowita III.

Książę Siemowit III, jako pierwszy użył tytułu księcia gostynińskiego w 1352 r. Na prawym brzegu rzeki rozwijała się dobrze prosperująca osada. Na jej terenie założono obecne miasto, któremu prawa miejskie na prawie chełmińskim nadał Siemowit IV w 1382 r. Życie miasta koncentrowało się wokół rynku. Po wybudowaniu kościoła św. Marcina i przeniesieniu siedziby parafii gostynińskiej, gród nad jeziorem Czarnym stracił na znaczeniu. Siemowit IV rozbudował zamek i uczynił z niego swoją ulubioną rezydencję. Dobra książęce w tym czasie obejmowały: miasta Gostynin, Gąbin i Osmolin oraz wsie: Rataje, Lucin Kozice, Strzelce, Skrzany, Długołęka, Niedrzaków Międzydrzewie, Leśniewice, Mysłownia, Korzeń, Topolno, Czyżewo, Starepole, Krobino, Sanniki, Osmolino, Witusze, Lipieńskie Brzeziańska, Rozlazłowo.

Na przełomie XIV/XV w. stary zamek rozebrano i wzniesiono nowy. Czworoboczny dziedziniec został otoczony oszkarpowanym w narożach murem, z kwadratową, potężną wieżą w płn. - wsch. narożniku. Pozostała zabudowa dziedzińca była zbudowana z drewniana. Przygródek znajdował się na płn. od zamku, oddzielony suchą fosą, założony na planie kwadratu, otoczony drewniano-ziemnym wałem. Spełniał rolę zaplecza gospodarczego dla zamku. W 1414 i w 1419 r. przebywał tu między innymi Władysław II Jagiełło. Tu również Siemowit spędził ostatnie lata życia, zmarł w 1426 r. i został pochowany w nekropolii mazowieckich Piastów w katedrze płockiej. Zamek był wielokrotnie przebudowywany, zmieniał wygląd i funkcje. W 1439 r. księżna Małgorzata ufundowała dla zamku drewnianą kaplicę.

Po bezpotomnej śmierci dwóch ostatnich książąt płockich: Siemowita V i Władysława II, w 1462 r. Gostynin wraz całym księstwem został inkorporowany do Królestwa Polskiego, w składzie województwa rawskiego ze stolicą w Rawie Mazowieckiej, jako miasto powiatowe. Pozostawał w nim do II rozbioru Polski w 1793 r. Województwo rawskie posiadało wojewodę i kasztelana rawskich oraz kasztelanów sochaczewskiego i gostynińskiego. Starostwa grodowe były trzy: rawskie, sochaczewskie i gostynińskie.

Jeszcze książę Siemowit IV w 1382 r. nadał miastu prawo magdeburskie - przywilej zatwierdzony i rozszerzony przez króla Kazimierza Jagiellończyka w 1462 r., który potwierdził wszystkie miejskie przywileje. W końcu XV w. i w XVI w. nastąpił pomyślny rozwój miasta. Za zgodą Zygmunta I Starego w 1520 r. Gostynin otrzymał prawo użytkowania okolicznych lasów. W 1564 r. miasto liczyło 265 domów, karczmę, kilka młynów i browar. W 1612 r., na tutejszym zamku zmarł Wasyl Szujski, zdetronizowany car ruski, więziony od 1611 r. wraz z jego braćmi, byłymi kniaziami, po zdobyciu przez Polaków Moskwy.

W 1564 r. w Gostyninie mieszkało 176 rzemieślników, wśród nich dominowali szewcy, krawcy i piekarze. Poza cechami swoje wyroby wytwarzali rzemieślnicy zwani „partaczami”. Byli nimi zazwyczaj Żydzi, którzy mieli pozwolenie starosty na zajmowanie się rzemiosłem po wcześniejszym uiszczeniu opłaty na rzecz „dworu”. Ważną rolę odgrywało prawo wyrobu

piwa. Piwo gostynińskie znane było nawet na dworze książąt mazowieckich w Płocku. W 1564 r. zanotowano, że w Gostyninie jest 25 piwowarów. Mieszczanie ziemi gostynińskiej trudnili się też produkcją gorzałki, którą jeszcze w XV w. uważano bardziej za lekarstwo niż za trunk. Dopiero w XVI w. zaczęto ją produkować na wielką skalę.

Ważną rolę odgrywały jarmarki i targi. Handlowano głównie zbożem spławianym potem Wisłą do Gdańska oraz piwem i wódką, a także warzywami, skórą, woskiem, miodem i mięsem. Gostynin miał prawo organizowania czterech jarmarków w roku. Odbywały się one w każdą Przewodnią Niedzielę: w lecie na św. Jakuba (25 lipca), jesienią po zbiorach, na św. Szymona (28 października) i na św. Andrzeja (30 listopada). Na jarmarki przybywali kupcy z całego zachodniego Mazowsza, Kujaw i Warszawy. Najważniejsza działalność handlowa w Gostyninie odbywała się przy straganach na rynku, zaś najbogatsi rzemieślnicy sprzedawali towary w kramnicach, przypominających dzisiejsze sklepy, gdzie głównie kupowała szlachta ziemi gostynińskiej. Dochody mieszczan ziemi gostynińskiej były systematycznie ograniczane przez obciążenia podatkowe, do których należał szos czyli czynsz z użytkowanych gruntów i czynsz z zamieszkałych domów, poradne a także opłata koronacyjna, która polegała na wystawieniu przez ziemię gostynińską w czasie pospolitego ruszenia wozu wojennego z żywnością, zaprzęzonego w cztery konie. Ludność ziemi gostynińskiej wystawiała także woźnicę i dwóch uzbrojonych pachołków. W efekcie ustalono, że wóz wojenny miał być wystawiony wspólnie przez mieszkańców Gostynina, Gąbina i Osmolina. Ziemia gostynińska w 1506 r. była zamieszkiwana głównie przez katolików. Występowała też ludność innych wyznań: Żydzi i protestanci.

Kres pomyślności Gostynina nastąpił w czasie II wojny północnej (1655 - 1660). Miasto i zamek uległy zniszczeniom. W 1660 r. było tu zaledwie 20 domów. Następne zniszczenia przyniosły wojska rosyjskie ścierające się z konfederatami barskimi w 1772 r. Po tym miasto już nie odzyskało dawnej świetności, choć przez cały XVIII w. przybywało ludności: 1777 r. były 43 domy, w 1797 r. - 89. Ponadto trzy kościoły, karczma, browar, trzy młyny i tartak. W 2 poł. XVIII w. wybudowano drewniany ratusz na rynku. W 1793 r. do miasta wkroczyły wojska pruskie. Rozebrano zniszczone mury zamku, cenne archiwum ziemskie wywieziono.

W latach 1807 - 1815 Gostynin znajdował się w granicach Księstwa warszawskiego. Pożar w 1809 r. spowodował rozległe zniszczenia, miasto było w stanie upadku. Sytuacja poprawiła się w 1824 r., kiedy do Gostynina przybyło 105 niemieckich sukienników wraz z rodzinami, rozpoczęto budowę pralni i farbiarni. Zaczął się stopniowy rozkwit. Odbudowano (1839 r.) zniszczony podczas pożaru kościół Św. Marcina, powstał nowy ratusz i zajazd. Potem liczba rodzin tkackich się zmniejszyła (26 - w poł. XIX w.). W 1824 r. ruiny zamku (wieża i fragmenty murów) przekazano gminie w celu odbudowania jako kościół ewangelicki. Pracę, ukończoną w 1830 r., nadzorował Hilary Szpilowski. Po II wojnie światowej w jego miejscu powstał kościół rzymskokatolicki, funkcjonujący do 1978 r. Następnie zamek przekazano miastu, mieści się w nim hotel. W 1863 r. podczas Powstania Styczniowego w rejonie Gostynina działał oddział powstańczy pod dowództwem lekarza i oficera carskiego Emeryka Syrewicza.

W okresie międzywojennym Gostynin rozkwitł jako miasto powiatowe. Przyczyniło się do tego między innymi otwarcie w latach 1924 - 1925 linii kolejowej łączącej Płock z Kutnem.

W 1939 r. miasto liczyło 12 000 mieszkańców. Znajdowały się tu: szkoły podstawowe, dwie średnie (męska i żeńska), dwie prywatne wypożyczalnie książek, wydawano lokalną prasę.

W tym czasie mieszkało w Gostyninie ponad 2 tysiące Żydów. Dnia 16.09.1939 r. do miasta wkroczyły wojska niemieckie, Gostynin został przyłączony do Rzeszy. W okresie 28.09.1939 - 22.06.1941 miasto funkcjonowało pod nazwą „Gasten”, w okresie 22.06.1941 - 18.01.1945 r. - „Waldrode”. Po wojnie przywrócono nazwę Gostynin.

We wrześniu 1940 r. zorganizowano w mieście getto dla około 3500 Żydów, które wiosną 1942 r. zostało podpalone, a do obozu zagłady w Chełmnie wywieziono około 2 tysiące Żydów. Łącznie z Gostynina wywieziono około 4000 Żydów, a około 100 (między innymi pensjonariuszy szpitala dla nerwowo chorych) osób rozstrzelano na miejscu. W wyniku działań wojennych zniszczonych zostało 15% zabudowy miasta. W okolicach Gostynina działał ruch oporu. 18.01.1945 r. miasto zostało zajęte przez Armię Czerwoną, która zarówno w Gostyninie, jak i okolicznych miejscowościach dopuściła się licznych zbrodni wojennych, rozstrzelując uchodźców cywilnych (w tym kobiety i dzieci) oraz dokonując ostrzału artyleryjskiego niemieckiego transportu sanitarnego, przy czym z 1000 rannych uratowało się tylko 80 osób.

5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne

Dziedzictwo materialne stanowi zasadniczą część krajobrazu kulturowego. Wśród istotnych, budujących go elementów znajdują się zabytki. Miasto Gostynin może poszczycić się kilkoma zaledwie obiektami zabytkowymi definiującymi jej przeszłość i określającymi współczesną pozycję. Niemniej świadomość tego bezcennego kapitału powinna towarzyszyć społeczności lokalnej, także władzom samorządowym, stanowiąc dla nich inspirację do zbudowania strategii lokalnej, wykorzystującej potencjał zabytków, jako swoistego generatora inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych.

Gostynin był niegdyś jednym z najważniejszych miast pogranicza kujawsko-mazowieckiego. Niemniej wojny i inne niesprzyjające wydarzenia spowodowały, że miasto zachowało stosunkowo niewiele obiektów zabytkowych. Tragiczny w skutkach okazał się dla Gostynina najazd szwedzki w 1655 r. - miasto zostało zupełnie zniszczone i spalone przez Szwedów, z 250 domów pozostało zaledwie 20. Odbudowywało się bardzo powoli, do końca XVIII w. było podupadłą, niewiele znaczącą miejscowością liczącą ok. 200 mieszkańców. Ożywienie Gostynina nastąpiło na początku XIX w., gdy został mu nadany status „osady fabrycznej”, w której osiedlili się rzemieślnicy, głównie tkacze. Mimo to rozwój miasta nie był dynamiczny, Gostynin pozostał miastem niewielkim, w którym nie powstały monumentalne dzieła architektury.

5.3.1. Najważniejsze zabytki nieruchomości miasta Gostynina

• ZABYTKOWE UKŁADY PRZESTRZENNE

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo - folwarczne, zwykle połączone z parkami, cmentarze. Najbardziej wartościowe, ze względów historycznych, estetycznych, artystycznych i kompozycyjnych, chronione są wpisem do rejestru zabytków.

Do założeń przestrzennych należy, niewątpliwie najstarszy obiekt historyczny Gostynina, zespół zamkowy, w którego historii odbijają się losy miasta począwszy od średniowiecza.

Zespół zamkowy XIV-XIX z dawnym kościołem ewangelickim³, ul. Zamkowa

Zdjęcia nr 1, 2. Zespół zamkowy XIV-XIX z dawnym kościołem ewangelickim, ul. Zamkowa

Zespół pochodzi z 4 ćw. XIV w., przebudowany 1513 - 1532, zdewastowany w XVIII w., gruntownie przebudowany na kościół ewangelicki w latach 1824 - 1830, adaptacja i remont od 1979 r., przebudowa 2009 r.

Zamek wybudowany został na surowym korzeniu. W pierwszym etapie budowy powstała czworoboczna, oszarpowana wieża mieszkalno-obronna o nieznanym wymiarach, prawdopodobnie kamienna lub ceglana, otoczona drewnianymi fortyfikacjami. W 4 ćw. XIV w. została rozebrana, w jej miejscu wzniesiono gotycki zamek. Powstało czworoboczne założenie złożone z niemal kwadratowego dziedzińca o wymiarach 37 × 38 m otoczonego murem, do którego w narożniku półn. - wsch. przylegała kwadratowa u podstawy wieża o boku 7 m, z głównym wjazdem umieszczonym w kurtynie wsch. W 1 poł. XV w. powstał murowany dom mieszkalny - „Dom Wielki”, usytuowany przy kurtynie półn. oraz budynek bramny z niewysoką wieżą, także przedbramie i most zwodzony. Od strony półn. zamku znajdowało się otoczone wałem podzamcze (przygródek) - tzw. Zamek Niski, mieszczący budynki gospodarcze. Zapewne tu znajdowała się także kaplica pw. Świętej Trójcy, Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława Bpa ufundowana przez księżną Małgorzatę, żonę Siemowita V.

W 1462 r. zamek został siedzibą starosty królewskiego. Starosta Krzysztof Szydłowiecki zlecił jego rozbudowę, która trwała w latach 1513 - 1532. Wzdłuż poł. muru

³Nowogórski P., Historia zabudowy wzgórza zamkowego w Gostyninie: próba syntezy w świetle współczesnych badań, /w:/ Notatki Płockie 43/4-177,13-14, 1998

zbudowano równoległy do budynku północnego „Dom Mniejszy” mieszczący kuchnię i pomieszczenia dla załogi oraz rozbudowano budynek bramny. Pod koniec XVI w. zamek opisywano, jako opuszczony. Odnowiony został w XVII w. Ok. 1600 r., z fundacji starosty Stanisława Garwaskiego, na podzamczu wzniesiono murowaną kaplicę.

Zamek zniszczony został w czasie potopu i wojen szwedzkich oraz w czasie oblężenia konfederatów barskich przez wojska rosyjskie w 1772 r. Po III rozbiórce Polski władze pruskie poleciły go rozebrać. W 1824 r. car Aleksander I przekazał ruiny gostyńskiej parafii ewangelickiej z przeznaczeniem na kościół. Projekt architektoniczny opracował znany architekt Hilary Szpilowski, a neogotycka budowla została wzniesiona w latach 1822 - 1824 przy wykorzystaniu fragmentów dawnego zamku książęcego, który został wtopiony w jej mury. Budynek służył ewangelikom do 1945 r. W latach późniejszych wzniesiono pastorówkę i kolejne zabudowania.

Zbór wzniesiono w płn. części wzgórza, na planie prostokąta, z wieżą w płn. - wsch. narożniku. Wzniesiony z kamienia i cegły, tynkowany. Trójosiowa fasada zwieńczona trójkątnym szczytem wydzielonym wyładowanym gzymsem, rozczłonkowana jest parami pseudopilastrów, rozmieszczonych po bokach wejścia i w narożach ściany. Na osi fasady prostokątny otwór drzwi i ostrołuczne nadświetle osadzone w głębokiej, ostrołucznie zamkniętej wnęcie. Między pilastrami dwie kondygnacje dekoracji: dolne prostokątne blendy i górą - płytkie wnęki zamknięte ostrołucznie. W szczycie - koliste tondo ramowane profilami; po bokach pilastry, w zwieńczeniu - blankowanie. Trójkondygnacyjna wieża dzielona gzymсами, w przyziemiu dekorowana rustykalnie i boniowana, w drugiej kondygnacji dekorowana kolistymi płycinami wpisanymi w kwadrat, w trzeciej- przepruta ostrołuczными otworami osadzonymi w prostokątnych ramach. Pod gzymsem fryz arkadkowy, w zwieńczeniu - blankowanie.

Po zakończeniu II WŚ do 1978 r. kościół zajęła parafia rzymsko - katolicka, która użytkowała go do 1978 r. Potem opuszczone wzgórze zamkowe przejęły Zakłady Sprzętu Oświetleniowego „POLAM”, z zamiarem utworzenia zakładowego domu kultury. Plany nie zostały zrealizowane i w 1995 r. obiekt nieodpłatnie przejęło miasto. Z inicjatywy władz Gostynina w 2009 r. na terenie dawnego zamku zbudowano nowy, stylizowany na zamek, obiekt hotelowy, który przylega do neogotyckiego kościoła zawierającego w swoich murach fragmenty średniowiecznego zamku. Obiektem zarządza „Agencja Rozwoju i Promocji Zamek” sp. z o.o. w Gostyninie.

Układ urbanistyczny Gostynina

Chroniony obszar zabytkowego układu z XIV w. i 1 poł. XIX w., obejmuje centrum z prostokątnym rynkiem i zachowanym przedłużeniem dawnych traktów pozamiejskich (dziś ulic: Płockiej, Kutnowskiej, Zamkowej, Floriańskiej, T. Kościuszki), w granicach ulic: Kardynała S. Wyszyńskiego - od płn., Parkowa - od zach., Stodólna - od wsch., Legionistów Polskich - od pld. (strefa ochrony konserwatorskiej A1), od płn. - zach. sięgający wzgórza zamkowego (strefa A2), a także obszar na wsch. od centrum, stanowiący przedpole układu zabytkowego (strefa B1) oraz tereny między Skrwą Lewą a ul. Kutnowską i Parkową - obejmujące ochronę ekspozycji układu zabytkowego (strefy E, B2).

Układ centrum ma korzenie w XIV w. Jego zabudowa, wraz z ratuszem, spłonęła podczas pożaru miasta w 1809 r., obecna pochodzi z XIX w., w dużej mierze powstała po

1824 r., kiedy sprowadzono sukienników niemieckich, z udziałem których odbudowano gospodarkę miasta. W tym obszarze najwięcej obiektów zabytkowych skoncentrowanych jest w rejonie Rynku - prostokątnego placu wydłużonego na linii płn. - pód., w części płn. zagospodarowanego zielenią, z ratuszem usytuowanym w części pód. oraz wzdłuż ulic T. Kościuszki, ul. Zamkowej od Rynku do rzeki Skrwy, ul. 3 Maja i ul. Floriańskiej. Zakłócona jest dysharmonijną zabudową z 2 poł. XX w. nienawiązującą do zabudowy historycznej. Po 1945 r. zlikwidowano funkcje rynku jako placu targowego, powstał skwer zagospodarowany zielenią. W 1972 r. w centrum rynku ustawiono pomnik Walki i Zwycięstwa ku czci walczących o niepodległość, który został przeniesiony na teren przy Miejskim Centrum Kultury ul. 18-go Stycznia 2, zaś w 2003 r. postawiono pomnik księcia Siemowita IV, dłuta gostynińskiego rzeźbiarza Tadeusza Biniewicza⁴.

Park dworski we wsi Rataje⁵

Park położony jest w zachodniej części miasta Gostynina o nazwie Zazamcze, 1 poł. XIX w., pow. 1,78 ha. Od 1866 r. właścicielami majątku w ratajach byli Higersbergerowie - rodzina pochodzenia niemieckiego, niejednokrotnie angażująca się w inicjatywy na rzecz Gostynina (założenie szkoły miejskiej, działalność w OSP, współzałożenie Stowarzyszenia Spożyców Gostynia i Koła Polskiej Macierzy Szkolnej), która przekazała miastu grunty pod cmentarz katolicki i ewangelicki. W Ratajach, ok. poł. XIX w. wzniesli dwór, być może wg projektu Józefa Husa. Po parcelacji majątku w 1946 r. w dworze mieściły się kolejno internat Liceum Pedagogicznego (do 1970 r.), internat dla uczniów Technikum Elektrycznego (1970 - 1972), Milicja Obywatelska (1972 - 1976) i Urząd Gminy Rataje (1973 - 1981). Obecnie budynek rozbudowano, od 1981 r. jest siedzibą Specjalnego Ośrodka Szkolno - Wychowawczego.

Dawny park dworski zajmuje posesję przy ul. Kowalskiej (wokół dawnego dworu). Trójkątny, ogrodzony teren, aktualnie zielenią wysoką zagospodarowany w części płn., wokół budynku. W części płn. wytyczono boska sportowe. Granica płn. - wsch., pód. wsch. i pód. fragment granicy pód. - zach. obsadzone szpalerem drzew. Między częścią płn. i pód. teren lekko wzniesiony, obsadzony szpalerem jesionów. Teren wokół budynku zagospodarowany współcześnie, park uporządkowany z zachowanym układem podstawowych alejek. W drzewostanie dominują jesiony, lipy drobnolistne, kasztanowce, młodsze świerki oraz współczesne nasadzenia modrzewia europejskiego.

⁴ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasta Gostynina

⁵ Konarska-Pabiniak, B., Saga Higersbergerów z Rataj, /w:/ Notatki Płockie 48/3-196, 17-22, 2003

Zespół dworca kolejowego z wieżą ciśnień⁶, ul. Słowackiego

Zdjęcie nr 3. Dworzec kolejowy, ul. Słowackiego

Zdjęcie nr 4. Wieża ciśnień w zespole dworca kolejowego, ul. Słowackiego

Zespół pochodzi z 1924 r. - zabytek techniki. Zbudowany równocześnie z linią kolejową Kutno - Płock. Pierwotnie zespół obejmował: budynek dworca, magazyn towarowy, wagę towarową, trzy domy mieszkalne dla pracowników, hydrant przeciwpożarowy, wieżę ciśnień oraz drewniane nastawnie. Teren pod budowę stacji i potrzebny budulec (drewno) przekazało miasto. Wieża ciśnień miała cel użytkowy, służyła do zasilania parowozów w wodę, kompleksu mieszkaniowego (nie do spożycia) i hydrantu. Natomiast kutnowska cukrownia „Konstancja”, należąca do Warszawskiego Towarzystwa Fabryk Cukru, zbudowała tu bocznice o długości 175 m służącą do załadunku buraków cukrowych.

Jest to stacja pośrednia, położona na 29 km linii, posiadająca dość rozbudowany układ torowy. Oprócz 4 torów głównych znajduje się tu bocznicza fabryki elementów

⁶ Konarska - Pabiniak, B., Z omnibusu do pociągu. Historia budowy kolei na trasie Kutno - Płock, /w:/ Notatki płockie, Nr 3/2015, s. 27 i n. oraz Baza danych kolejowych, dostępna w Internecie: <https://semaforek.kolej.org/wiki/index.php/Gostynin>

stalowych HW Pietrzak, posiadająca kilka torów ładunkowych oraz punkt zdawczo - odbiorczy, zlokalizowane po wsch. stronie stacji. Po drugiej stronie torów znajduje się plac ładunkowy oraz tory do innych bocznic - obecnie w większości wyłączone z eksploatacji. Ruch pociągów na stacji prowadzony jest z nastawni „Gs” oraz „Gs1”, które posiadają urządzenia kluczowe z sygnalizacją kształtową - jedynie tarcze ostrzegawcze są świetlne. Obydwie nastawnie obsługują również rogatki na przejazdach kolejowych. Obsługa podróżnych odbywać się może z dwóch peronów (jednokrawędziowego przy budynku dworca oraz dwukrawędziowego wyspowego), z których zasadniczo używany jest peron 2. W pobliżu wieża wodna.

Ochronie, poprzez ujęcie w gminnej ewidencji zabytków, podlegają dwa budynki mieszkalne, budynek gospodarczy (kuźnia), dworzec oraz wieża ciśnień.

• **CMENTARZE**

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Odznaczając się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius locci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo - społeczne.

Ochrona obiektu obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich zwykle postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10 - 20 m wokół granic. W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie: historycznej parcelacji, historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia, zabytkowej zieleni.

Zabytkowe cmentarze na terenie miasta Gostynina:

Stary cmentarz parafialny, Gostynin - Rataje, ul. Ostatnia, założony w 2 poł. XIX w., na terenie gruntów przekazanych przez Higersbergerów, właścicieli wsi Rataje. Zlokalizowany na wzniesieniu przy ul. Ostatniej, w miejscu wczesnośredniowiecznego grodu między jeziorami Kocioł i Czarne. Teren ogrodzony, porośnięty drzewami iglastymi i liściastymi, podzielony alejkami na nieregularne kwatery. Do wnętrza prowadzi murowana trójprzęsłowa brama. Długa centralna aleja wiedzie do kaplicy św. Jakuba, usytuowanej w centralnej części cmentarza. W jej pobliżu usytuowane są m.in. groby dawnych duszpasterzy Gostynina, m.in.: pomnik ks. kan. Apolinarego Kaczyńskiego, zamordowanego 26.12.1941 r. w obozie hitlerowskim w Inowrocławiu oraz młodych księży gostynińskich: Dubasa, Krystosika i Stankiewicza, którzy ofiarowali się w zamian za swojego proboszcza. Osobna kwatery poświęcona jest ofiarom zbrodni hitlerowskich, w tym 85 żołnierzom polskim i 101 zamordowanym cywilom. Wśród nowych pomników nagrobnych - nagrobki z końca XIX w. i pocz. XX w., m.in. pomniki: sędziego Ludwika Kołakowskiego, Walerii z Kozłowskich Morawskiej, rejenta Józefa Guta czy grób Romana Higersbergera, właściciela majątku Rataje.

Cmentarz ewangelicko - augsburski, ul. Targowa, założony najprawdopodobniej na pocz. [XIX](#) w. dla ewangelików z Gostynina i okolicznych wsi. Zasadniczy jego rozwój nastąpił po 1824 r., tj. po powstaniu gminy niemieckich sukienników i wybudowaniu zboru w dawnym [zamku](#). W pód. części cmentarza znajduje się zbiorowa mogiła 99 żołnierzy z niemieckiego korpusu rezerwowego rekrutowanego na Mazurach, Warmii i Pomorzu, poległych w I Wojnie Światowej oraz obelisk ku ich czci - odnowiony w 2016 r. Wśród nazwisk na dwóch tablicach upamiętniających poległych - nazwiska polskie Jankowski i Gawryszak. Wśród licznych pozostałości nagrobków kilka jest dobrze zachowanych, z czytelnymi inskrypcjami, pozostałe zachowane w formie szczątkowej. Kilka nagrobków z XIX w., większość - z 1 ćw. XX w. W [2002](#) r. w centrum cmentarza postawiono symboliczny pomnik ufundowany przez miasta partnerskie [Langenfeld](#) i Gostynin - usytuowany na kolistym, brukowanym placu.⁷

Cmentarz żydowski, ul. Gościnna, założony w 2 poł. XVIII w. w pód. - zach. części miasta. Jego zach. granicę wyznacza dolina rzeki Skrwy, a pód. - ul. Gościnna. Cmentarz został całkowicie zniszczony w czasie II wojny światowej. Niemcy użyli macew do utwardzenia dróg i chodników. Na powierzchni 0,8830 ha nie zachował się żaden nagrobek. Znajdował się tu grób słynnego cadyka Jachiel Meria Lipszyca, zmarłego w 1888 r., do którego pielgrzymowali żydowscy wierni z całej Polski. W 2010 r. znaleziono fragmenty macew na leśnej drodze przy trasie Gostynin - Skrzany. W 2011 r. zorganizowano akcję ich wydobywania. W 2016 r. teren cmentarza został wyznaczony geodezyjnie (z inicjatywy stowarzyszenia „Wielokulturowy Gostynin”) i w 2018 r. - upamiętniony tablicą z napisem „Cmentarz żydowski. Miejsce spoczynku cadyka Jechiel Meira Lipszyca i gostynińskich Żydów. Niech ich pamięć będzie błogosławiona” w języku polskim i angielskim. Obecnie na jego miejscu znajduje się łąka.

Cmentarz przyszpitalny w Gostyninie - Zalesiu⁸, powstał w 1940 r., prawdopodobnie pod jurysdykcją okupanta. Prawdopodobnie chowano tu osoby zmarłe podczas pracy przymusowej przy budowie pobliskiej drogi oraz pacjentów pobliskiego szpitala psychiatrycznego, a w okresie okupacji również oddziału gruźliczego oraz żołnierzy Wehrmachtu hospitalizowanych w latach 1943 - 1944. Najstarszym zidentyfikowanym nagrobkiem jest płyta śp. Roberta Sorgenfrey'a z 1941 r. W latach 1940 - 1945 powstało tu 600 grobów, a po 1945 r. jeszcze 50. Nekropolia jest nieczynna. Ostatnie pochówki z lat 50. XX w.

Cmentarz położony jest na pód. - wsch. od centrum Gostynina na osiedlu Zalesie. Znajduje się w kompleksie leśnym, na zach. od Szpitala Psychiatrycznego przy drodze w odległości około 300 m od drogi Gostynin - Szczawin Kościelny. Powierzchnia cmentarza 0,75 ha. Roślinność: dęby, brzozy i sosny a wokół cmentarza las sosnowy. Ogródzony drewnianym płotem. Krzyże drewniane i metalowe. Na cmentarzu przyszpitalnym znajdują się dwie tablice informujące o: pielęgniarkach wywiezionych i straconych w Rawiczu,

⁷Fuchs G., Korespondencja z Gostynina, /w:/ Nasze Korzenie 6, 62-71, 2014, dostępny w Internecie: http://mazowsze.hist.pl/39/Nasze_Korzenie/1043/2014/37562/

⁸Strona niemiecka Jutty Dennerlein - artykuł, opis położenia geograficznego cmentarza oraz galeria zdjęć cmentarza z 2007: www.upstreamvistula.org; Forum Stowarzyszenia Tradycjon (zdjęcia): [Cmentarz przy Szpitalu Psychiatrycznym - Gostynin](http://forum.tradycjon.pl/viewtopic.php?f=80&t=2706): <http://forum.tradycjon.pl/viewtopic.php?f=80&t=2706>

pielęgniarskich zmarłych w więzieniach, imionach i nazwiskach, datach urodzenia, śmierci i miejscach wywiezienia pacjentów, pacjentach straconych w więzieniach.

ZAGROŻENIA DLA UKŁADÓW PRZESTRZENNYCH

Największym zagrożeniem dla historycznych układów przestrzennych są przekształcenia wynikające z potrzeb rozbudowy struktury funkcjonalno - przestrzennej, zwłaszcza przekształcenia sieci drogowej, czy uzupełniania kompozycji przestrzennej zabudową o różnorodnej stylistyce, ahistorycznej formie i przeskalowanych proporcjach.

Zespoły o znacznych wartościach kulturowych, wpisane do rejestru zabytków objęte są strefą A ochrony konserwatorskiej. W jej obrębie obowiązuje historyczna parcelacja, zachowanie zabytkowej zabudowy i zabytkowej zieleni, podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej, użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

Zakres ochrony układów przestrzennych wyznacza studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które określa politykę przestrzenną gminy oraz jej rozwój przestrzenno - gospodarczy, stanowiącym zapis przyszłościowej filozofii jej rozwoju. Zawiera analizę zasobu dziedzictwa kulturowego i form jego ochrony. Natomiast podstawowym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sporządzany w celu ustalenia przeznaczenia terenów, określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy oraz wyznaczenia stref ochrony dziedzictwa kulturowego i sposobów jego zagospodarowania. Brak szczegółowych zapisów może doprowadzić do daleko idących przekształceń urbanistycznych oraz materiałowych i architektonicznych w krajobrazie kulturowym.

• ZABYTKI ARCHITEKTURY

Ratusz, ul. Rynek 1

Zdjęcie nr 5. Ratusz, ul. Rynek 1

Budynek klasycystyczny wybudowany w latach 1821 - 1824, według projektu Hilarego Szpilowskiego. Remontowany w 1997 r. Budynek murowany, tynkowany, zbudowany na planie kwadratu, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem zwieńczonym kwadratową w przekroju wieżą zegarową z ażurową latarnią ujętą galeryjką. Kondygnacje rozdzielone gzymsem podokiennym piętra, w zwieńczeniu ściany fryz wydzielony linearnym gzymsem i wyładowany gzyms okapowy. W dolnej kondygnacji wysokie okna zamknięte

łukiem okrągłym, osadzone w arkadowych wnękach schodzących do partii cokołowej, wyodrębnionej uskokiem. Na piętrze - okna prostokątne. Drzwi zamknięte łukiem okrągłym, nad nimi balkon.

Kaplica pw. Świętego Jakuba, ul. Ostatnia

Zdjęcie nr 6. Kaplica pw. Świętego Jakuba, ul. Ostatnia

Neoromańska kaplica wzniesiona w latach 1883 - 1886, znajduje się na cmentarzu powstałym na terenie podgrodzia dawnego grodu kasztelańskiego, na miejscu pierwotnego kościoła pw. Św. Jakuba, który uległ zniszczeniu w poł. XVIII w., w 1754 r. zbudowano nową świątynię, która też uległa zniszczeniu.

Budowla wzniesiona na rzucie prostokąta, jednonawowa, nakryta dwuspadowo, z półkolistą apsydą od wsch. i zakrystią od płn. Szczyt wsch., nad apsydą ukształtowany schodkowo, w zwieńczeniu fasady kwadratowa wieża nakryta ostrosłupowym hełmem. Ściany schodkowo oszkarpowane, zwieńczone nadwieszonym fryzem arkadkowym. Okna zestawione w pary, zamknięte łukiem okrągłym, konturowanym odcinkami gzymsu. W ścianie apsydy koliste oculusy.

Fasada jednoosiowa, zwieńczona profilowanym gzymsem, ujęta parą szkarp narożnych, przeparta prostokątnym otworem drzwi osadzonym na tle wyższej, arkadowej blendy zwieńczonej trójkątnym szczytem konturowanym gzymsem. W zwieńczeniu ściany, bo bokach wieżyczki - ażurowa attyka ujęta w narożach w sterczyny nakryte stromymi namiotowymi daszkami. Podobne sterczyny w narożach zwieńczenia wieży i w szczycie wsch. Ściany wieży zwieńczone fryzem arkadkowym.

Dawny zajazd, ul. Rynek 16

Zdjęcie nr 7. Dawny zajazd, ul. Rynek 16

Pochodzi z ok. 1824 r. Pierwszym właścicielem zajazdu był Norbert Wasilewski, potem jego zięć Paweł Rystoff z Wiączemina. Budynek klasycystyczny, murowany z cegły, tynkowany, dwukondygnacyjny, nakryty dwuspadowym dachem. Cztery środkowe osie fasady rozdzielone wysuniętymi ryzalitowo kolumnami w porządku wielkim, dźwigającymi płytki, wysunięty ryzalitowo okap. Osie okienne ujęte we wspólne listwowe obramienia, otwory okien i drzwi prostokątne, nad otworami parteru trójkątne szczyty. W osi środkowej, nad bramą wjazdową - balkon, w osiach sąsiednich - drzwi dostępne po schodkach.⁹

Jatki miejskie, ob. hale targowe „Arkady”, ul. Floriańska 23

Zdjęcie nr 8. Jatki miejskie, ob. hale targowe „Arkady”, ul. Floriańska 23

Wzniesione w około 1924 r. przez kupców gostyńskich. Obszerny, parterowy budynek nakryty wysokim, czterospadowym dachem, z frontową połącią wspartą na rzędzie okrągłolucznych arkad, wydzielających frontowy, przesklepiony podcień. Gurty sklepienne spływają na kolumny i pilastry przyścienne wydzielające pary otworów z nadświetlem: dwa okna lub okno i drzwi. Kolumny niskie z tokańskimi kapitelami, archiwolty arkad profilowane w tynku. W narożach podcienia - filary. We frontowej połąci dachu okna powiekowe.

⁹ Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. X, zeszyt 3, Dawny powiat gostyński, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1975

Budynek gimnazjum, ob. Liceum Ogólnokształcącego z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Tadeusza Kościuszki , ul. 3 Maja 15

Zdjęcie nr 9. Budynek gimnazjum, ob. Liceum Ogólnokształcącego, ul. 3 Maja 15

Zbudowany w 1905 r. Wzniesiony przez wrocławską firmę Leona Bojańczyka. Począwszy od roku szkolnego 1907/1908 w budynku mieściły się dwie szkoły prywatne, od 1909 r. - półśrednia szkoła miejska, od 1911 r. - ośmioklasowe gimnazjum męskie, potem gimnazjum koedukacyjne. Gimnazjum męskie w latach 1918 - 1928 ukończyło 128 osób, a gimnazjum koedukacyjne w latach 1929 - 1939 około 240 osób. Maturę uzyskiwali nieliczni i około 45% wybrało dalsze studia.

Budynek na planie wydłużonego prostokąta, dwukondygnacyjny z kondygnacją naziemnych piwnic, nakryty czterospadowym dachem. Szerokofrontowa fasada rozczłonkowana trójosiowym ryzalitem środkowym zawierającym wejście do budynku poprzedzone schodami i dwa węższe ryzality skrajne. Wystrój elewacji uzyskany przez skonstrastowanie ceglanej faktury ścian, poziomo boniowanych w ryzalitach, z tynkowaną dekoracją w formie rozbudowanych opasek okiennych i drzwiowych oraz profilowanych gzymsów międzykondygnacyjnych. W zwieńczeniu ścian szeroki pas płaskiego fryzu i wyładowany gzyms. W górnej kondygnacji na osi ryzalitu okno ujęte w pilastry, podtrzymujące trójkątny szczyt na tle murku attykowego dekorowanego płyciną.

Budynek gimnazjum żeńskiego, starostwo powiatowe, ob. urząd miasta¹⁰, ul. Rynek 26

Zdjęcie nr 10. Budynek gimnazjum żeńskiego, starostwo powiatowe, ob. urząd miasta, ul. Rynek 26

¹⁰ Konarska - Pabiniak B.: Gostynin..., op.cit.

Powstały w 1901 r. Od 1919 r. - Gimnazjum im. Narcyzy Żmichowskiej. Szkołę ukończyło 77 osób. Od 1936 r. w budynku mieściło się starostwo powiatowe.

Dwukondygnacyjny budynek na rzucie prostokąta, nakryty czterospadowym dachem o niewielkim kącie nachylenia połaci. Obecnie w połaci frontowej umieszczono rząd facjatek. Ściany murowane, tynkowane, detal wypracowany w tynku. Środkowa oś fasady zaakcentowana pseudoryzalitem ujętym w pilastry w porządku wielkim, w przyziemiu przepruta prostokątnym otworem drzwi. Okna prostokątne, na parterze zwieńczone listwą gzymsu, na piętrze - poprzedzone płycinami podokiennymi, zwieńczone trójkątnymi naczółkami.

Kamienica, ul. Floriańska 14

Zdjęcie nr 11. Kamienica, ul. Floriańska 14

Zbudowana w 1828 r. Dwukondygnacyjny budynek nakryty naczółkowym dachem, murowany, tynkowany. Kondygnacje rozdzielone gzymsem kordonowym. Na osi fasady płytki, wgłębny portyk wsparty na dwóch kanelowanych kolumnach w porządku wielkim, z głowicami dekorowanymi motywem palmy. Między kolumnami prostokątny otwór drzwi w linearnym portalu zwieńczonym trójkątnym naczółkiem, wspartym na parze wolutowych konsolk oraz półkoliste nadświetle w opasce ze zwornikiem w kluczu. Po bokach, w dolnej kondygnacji - drzwi flankowane parą okien; otwory w linearnych opaskach przechodzących z konsolki wspierające trójkątne naczółki osadzone na gzymsie. W górnej kondygnacji okna niższe, po bokach ujęte w opaski z górnymi uszakami, zwieńczone pasem gładkiego fryzu. W zwieńczeniu ścian wyładowany gzyms.

Cerkiew pw. św. Mikołaja, ob. budynek mieszkalny, ul. 3 Maja 27

Zdjęcie nr 12. [Cerkiew pw. św. Mikołaja](#), ob. budynek mieszkalny, ul. 3 Maja 27

Powstała w 1890 r. Parterowy budynek murowany, nakryty dwuspadowym dachem, o zmodernizowanych elewacjach. Budynek o wartości historycznej. Na strychu zachowały się polichromie o tematyce historycznej i religijnej.

Dworzec kolejowy, ul. Słowackiego

Powstały w 1924 r., remontowany w latach 2012 - 2013. Budynek w stylu dworcowym, popularnym w budownictwie międzywojennym. Parterowy korpus nakryty naczółkowym dachem przecięty poprzecznym, dwukondygnacyjnym skrzydłem, rozmieszczonym niesymetrycznie wobec osi, nakrytym dwuspadowo. Szczyty skrzydła ujęte w sploty wolutowe. W obu elewacjach dłuższych - murowane ganki z arkadowym wejściem ujętym parą kolumn, dźwigających pełne belkowanie z prostokątną nadstawką. Wśród elementów architektonicznych - skromne pilastry i gzymsy.

Wieża ciśnień, ul. Słowackiego

Powstała w 1924 r., nieczynna. Budowla cylindryczna, sześciokondygnacyjna, murowana z cegły na niskim kamiennym cokole, na parterze tynkowana, z detalem wypracowanym w tynku. Parter zwieńczony płaskim gzymsem, trzecia kondygnacja - gzymsem wyładowanym, osłoniętym okapnikiem. Zamurowany otwór drzwi ujęty boniowaną opaską: para pilastrów dźwigających okrągłoluczną archiwoltę ze zdwojonym zwornikiem w kluczu i kulistą sterczyną. Otwory okienne prostokątne, mniejsze w górnych kondygnacjach. Okna 2 i 3 kondygnacji w opaskach zwieńczonych odcinkiem prostego gzymsu oraz, w drugiej kondygnacji - odcinkową płyciłą. Gęsto rozmieszczone okienka czwartej kondygnacji - w częściowo zachowanych opaskach, zwieńczone trójkątnymi szczytami. Małe okienka kondygnacji piątej - bez opasek. Szósta kondygnacja dekorowana arkadowymi, tynkowanymi blendami osadzonymi na linearnym gzymisie.

• ZABUDOWA MIESZKANIOWA

Wśród zabudowy mieszkaniowej miasta najstarsze zachowane budynki pochodzą z 2 poł. XIX w. W większości ustawione w układzie kalenicowym, murowane i drewniane, niskie parterowe budynki nakryte dachami dwuspadowymi lub naczółkowymi. Elewacje budynków z reguły wtórnie osłonięte sidingiem lub obmurowane. Budynki te zgrupowane są przy ulicach: T. Kościuszki, 3 Maja, Floriańskiej, częściowo przy Rynku. Jeden z nich -

ul. T. Kościuszki 5 - drewniany na wysokiej podmurówce, zachował ażurowy drewniany ganek z dekoracją snycerską w zwieńczeniu, opaski okienne z prostym gzymsem i drewniane pilastry w narożach fasady oraz ząbkowy lambrekin pod okapem dachu. W wystroju elewacji budynków murowanych występują architektoniczne elementy dekoracyjne: opaski okien, skromne portale, pilastry lub koliste tonda w ścianie kolankowej fasady (ul. 3 Maja 12, 20, 26), a także akcentowanie osi środkowej fasady pseudoryzalitem zwieńczonym facjatką. Występują też budynki dwukondygnacyjne.

STAN ZACHOWANIA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Stan zachowania większości obiektów użyteczności publicznej i sakralnych jest dobry. Znacznie gorzej przedstawia się sytuacja ze starszymi budynkami mieszkalnymi, których elewacje osłonięte są wtórnymi materiałami bądź zachowane w stanie wymagającym remontu. W wypadku obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, a także obiektów znajdujących się w strefie A ochrony konserwatorskiej niedopuszczalne jest przekształcanie bryły budynku, zmiana kształtu otworów, podziałów, wystroju i kolorystyki elewacji. Wszystkie prace zewnątrz muszą być konsultowane z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język - jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., kładzie nacisk na ochronę praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz na związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową. Dziedziczenie tradycji, jej utrwalanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom stanowi zasadniczą formę jej ochrony. W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, założono wdrożenie celowych działań, które powinny odbywać się na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i lokalnej.

Gostynin leży na styku trzech najważniejszych, odrębnych w dawnej Polsce regionów kulturalnych: Mazowska, Wielkopolski z Kujawami i Małopolski z ziemią łęczycko - sieradzką. Wg Oskara Kolberga ludność regionu prezentuje cechy charakterystyczne dla mieszkańców Kujaw, Wielkopolski i Łęczyckiego.

• GWARA¹¹

Na terenie dominuje słownictwo wielkopolskie (kujawskie) i mazowieckie ze zdecydowaną przewagą pierwszego. W związku z położeniem miasta na obszarze pogranicznym, w zasobie leksykalnym mieszkańców ma miejsce fakt współistnienia nazw pochodzących z różnych regionów, określających te same pojęcia. Na przykład na oznaczenie żłobu występuje wielkopolskie *koryto* i małopolski *tok*; pluchę oznacza wielkopolska *plocheć* i mazowiecko - kujawska *flaga*, indyczkę małopolsko - mazowiecka *indyka* i wielkopolska *gula*. Podobnie mazowieckie *na przyboś* i kujawskie *na bose nogi*; małopolskie: *w kłusa*, *duchem* i kujawskie *chwatko*.

Wg obliczeń językoznawców w słowniku mieszkańców Gostynina 22% przeanalizowanych wyrazów pochodzi z Mazowsza; np. rzeczowniki: *gluty* (sople), *kolki* (igły drzew iglastych i kolce tarniny), *kopańka* (podłużne, drewniane naczynie do wyrabiania ciasta na chleb), *liszaj* (gąsienica), *ordynka*, *pecyna* (gruda ziemi), czasowniki: *kocotować* (czuć); przymiotniki: *gardy* (bez apetytu).

Bardzo duża ilość wyrazów z leksyki gostyninian jest charakterystyczna dla Kujaw - aż 33% zanalizowanego słownictwa. Należą tu: *baba* (otwór odprowadzający parę z izby do komina), *bijak*, *bator*, *cajg*, *centryfuga*, *dychawica*, *dziad* (rodzaj potrawy), *foćmon* (furman), *kobylak* (szczaw), *motok/nadry* (pazucha), *podobiatek* (posiłek spożywany przed obiadem, drugie śniadanie), *puszorek/pijak* (jabłko Adama), *skarupy* (naczynie kuchenne łatwo się tłukące), *śrunkowaty* (szpakowaty człowiek), *wonty* (wymioty), *wylotka* (krótki wypad z domu do sklepu), *krychać* (krajać), *pućować* (myć, czyścić), *zaczym* (zanim).

Natomiast grupa wyrazów pochodzących z Wielkopolski i Kujaw obejmuje 13% słownictwa: *betki*, *bląg*, *gody*, *ikra*, *jażyna* (owoc), *latoperz*, *łapka* (na myszy), *plocheć* (szeroki pas zaoranej ziemi oraz plucha), *rydełek* (daszek czapki), *sąźnie*, *smaka*, *tereśnia*, *ździebko*.

Grupa wyrazów wspólnych dla Mazowsza i dla Wielkopolski stanowi 10% zbadanych form; rzeczowniki: *biołtko*, *cadzka*, *flaga*, *grządziel* - r.ż.; czasowniki: *buzować się*; przymiotniki: *miałki* (płytki). Z pogranicza mazowiecko-małopolskiego - 3%: *indyka*, *knowie*, *kobut*, *piwnica*, *tok*. Wyrazy typowo centralne, zahaczające swoim zasięgiem o wszystkie regiony - 2 %, np.: *ceberek*, *pociotek*.

Grupa wyrazów pochodzących z Małopolski stanowi 7%: *ciarki*, *drabiny*, *kostka* (pestka), *ścibić/ścibolić* (szyć nieumiejętnie).

Gostynin ma swoją bogatą historię. Minęło już ponad siedem wieków od pojawienia się w źródłach pisanych pierwszej wzmianki, od której można śledzić dzieje miasta. Najistotniejsze dla rozważań na językiem jego mieszkańców są zmiany społeczno-demograficzne, jakie nastąpiły w latach 70. XX w. W okresie tym zrealizowano szereg inwestycji przemysłowych i towarzyszących, które przyczyniły się do znacznego wzrostu liczby miejsc pracy, zatrudnienie i zamieszkanie w mieście mieszkańców okolicznych wsi. Procesy społeczne, ekonomiczne, duży ruch migracyjny doprowadziły także do zmian w mowie. Ogromny wpływ na te procesy ma fakt, że ludność napływowa, chcąc demonstrować swój miejski status, wyzbywa się gwary. Dodatkową rolę spełniają czynniki

¹¹Bagrowska, A., Interferencje leksykalne w języku najstarszych mieszkańców małego miasta (na przykładzie Gostynina), /w:/ Acta UniversitatisLodziensis Folia Linguistica 42, 2002, s.127 - 141

sytuacji komunikacyjnej: wyrazy o gwarowej proveniencji wartościowane są negatywnie i skazane na eliminację.

Integracja między polszczyzną ogólną a gwarą ludową zmierza zasadniczo ku niwelacji gwar, ale nasilenie tego procesu uzależnione jest od szeregu czynników. Badania nad polszczyzną miejską wykazały, że chęć wyzbywania się gwary i posługiwania się „czystym” językiem polskim jest bardzo silna. Pozbycie się nawyków językowych jednak nie jest łatwe. Nawet długotrwałe zamieszkiwanie w mieście nie prowadzi do całkowitej eliminacji gwary, zmieniają się jedynie stosunki ilościowe realizacji gwarowych i ogólnopolskich. W rezultacie gwara dobrze utrzymuje się nie tylko w środowiskach małomiasteczkowych, ale i w wielkich aglomeracjach miejskich.

• STROJE

Ubiór w regionie gostynińskim nie różnił się od strojów Mazurów rawskich i łowickich. Mieszkańcy zachodniej części powiatu - między Kutnem, Gostyninem a Krośniewicami - ubierali się zgodnie z modłą kujawską, wielkopolską. Strój regionalny ziemi gostynińskiej już w poł. XIX w. tracił swój charakter, co wynikało z obecności osadników niemieckich od końca XVIII w. Tradycje stroju kultywowane są we wsiach regionu (np. Sanniki). W mieście Gostynin nie jest stosowany.

• ZWYCZAJE I OBRZĘDY

Przez większość mieszkańców miasta kultywowana jest tradycja oraz obrzędowość katolicka: uczestnictwo w świątach roku liturgicznego (Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie i wiele innych), dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach, zwyczaj pielgrzymowania do sanktuariów. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną.

• LEGENDY¹²

Przetrwało kilka legend z terenu powiatu gostynińskiego. Jedna z nich dotyczy nazwy Gostynina. Dawno, dawno temu, w XIII w., może w XII w. na ziemi położonej blisko grodu Płocka znajdowała się osada, której mieszkańcy trudnili się produkcją piwa. Najbogatszy właściciel kilku browarów - kasztelan, miał piękną córkę, którą nazwano Nina.

Któregoś dnia wracał przez tą ziemię, z niewoli litewskiej księżę Konrad Mazowiecki. Towarzyszył mu tylko jeden giermek. Nie mieli nic do jedzenia i picia, byli brudni i zarośnięci oraz podróżowali pieszo. Nikt nie przypuszczał, że jeden z nich był księciem, toteż gdy dotarli do tej osady nie uzyskali pomocy. Dopiero córka kasztelana Nina ulitowała się nad ich losem. Zaprowadziła ich do oberży, gdzie zostali nareszcie dobrze ugoszczeni. Otrzymali najlepsze piwo, dużą, pieczoną szynkę z dzika, masło i bochen chleba. Znalazła się również izba, gdzie mogli przenocować. Następnego dnia, gdy Nina zaniosiła im śniadanie, gości już nie było. Nie minęło kilka dni, gdy do bramy zapukało dwóch następnych podróżnych. Jednak tym razem byli to młodzieńcy pięknie ubrani, będący na koniach. Również i tych Nina ugościła z należytym szacunkiem. Po pewnym czasie okazało się, że jednym z nich jest księżę, który wtedy wracał z niewoli. Wzruszył się on gościnnością pięknej Niny i poprosił ją o rękę. Od tego momentu stali się mężem i żoną i żyli długo i szczęśliwie.

¹² Konarska-Pabiniak B., *Tradycja Mazowska, powiat gostyniński, przewodnik subiektywny*, Warszawa 2013

Na pamiątkę tego zdarzenia i bezgranicznej gościnności Niny gród ten nazwano Gostyninem, a ziemię go otaczającą wraz z licznymi jeziorami Pojezierzem Gostynińskim.

Inne popularne legendy związane z miastem:

Legenda o Kotle - dotyczy jeziora Kocioł. Podanie opublikowane zostało w 1876 r. w „Korespondencie Płockim”. Wg niego jezioro wypełnia rozpadlinę, która pochłonęła zamek starosty z jego mieszkańcami. W ten sposób starosta ukarał swoją żonę i jej kochankę, z którym zdradzała męża podczas jego pobytu na wojnie. Starosta w postaci ducha w zbroi pojawił się na uczcie weselnej i rzucił kłutwę na biesiadników, zamieniając zamek w piekielny kocioł potępieniem wrzący. Są również inne wersje legendy.

Legenda związana z zamkiem w Gostyninie i lochach zasiedlonych przez smoka lub innego potwora, który ogromne szkody wyrządzał, a którego zabił szewc z Gostynina. Podanie mówi, że lochy były rozległe i połączone z miasteczkiem tajemnym przejściem. Były tam ukryte skarby. Inna wersja legendy mówi o ogromnej żabie Bufo, która zjawiła się tam w 1642 r., a której skóra - po jej zabiciu - została zawieszona na drzwiach zamkowych.

Popularyzowaniem historii regionu zajmują się stowarzyszenia:

- Towarzystwo Miłośników Ziemi Gostynińskiej oraz Gostynińskie Towarzystwo Kulturalno-Naukowe. To ostatnie wydało w latach 2007 - 2011 trzy tomy „Rocznika Gostynińskiego.
- Fundacja Ziemi Gostynińskiej w latach 1991 - 2006 redagowała „Gazetę Gostynińską”. W latach 1995 - 2010 był wydawany „Głos Gostyniński”, a od 2010 r. - biuletyn miejski „Nasz Gostynin”.

• INSTYTUCJE KULTURY, IMPREZY KULTURALNE

1. **Miejskie Centrum Kultury** zajmuje się promocją sztuki i kultury, oferując całą gamę kreatywnych zajęć z zakresu szeroko pojętej kultury:

- sekcja Plastyka i Rękodzieło prowadzi warsztaty mające na celu zapoznanie z różnymi technikami rzemiosła i sztuki w czasie działań praktycznych,
- sekcja nauki rysunku dla dzieci i dorosłych,
- warsztaty ceramiczne,
- warsztaty fotograficzne,
- zajęcia muzyczno - ruchowe dla najmłodszych,
- zajęcia muzyczne oferujące edukację muzyczną, naukę technik wokalnych, emisji głosu, ćwiczenia artykulacyjne i oddechowe, także dobór repertuaru,
- zespół wokalny Dybanka folk kultuwujący folklor narodów słowiańskich w nowoczesnych aranżacjach: śpiewy archaiczne, polskie regionalne pieśni ludowe oraz pieśni narodów słowiańskich - folkowa odmiana promująca tradycje miejskie i wiejskie,
- Miejska Orkiestra Dęta, powstała w 1900 r., jako Orkiestra Ochotniczej Straży Pożarnej, w MCK działa od 2006 r.; w repertuarze znajdują się utwory rozrywkowe, patriotyczne i religijne; orkiestra współpracuje z grupą Mażorettek z Gostynina,
- grupa teatralna Schody działa od 2012 r., w ramach programu Profilaktyka a TY; działania grupy wspiera Komenda Powiatowa Policji w Gostyninie; grupa zadebiutowała etiudą teatralną Sekret oraz przygotowała też spektakle Poczekalnia, Show i Bajki prawie profilaktyczne,
- Teatr pod ? - warsztaty dla dzieci w wieku szkolnym na temat powstawania spektakli teatralnych,
- kino Siemowit,

- Galeria im. Pawła Tencera.

MCK proponuje ponadto koncerty, wystawy, przedstawienia teatralne. Przy instytucji od 5 lat działa Uniwersytet Trzeciego Wieku.

2. Miejska Biblioteka Publiczna - rozpoczęła działalność w 1947 r., jako Biblioteka Powiatowa, której głównym zadaniem była organizacja sieci bibliotek w powiecie. W 1948 r. powołano Miejską Bibliotekę Publiczną. W 1955 r. połączono obie placówki tworząc Powiatową i Miejską Bibliotekę Publiczną w Gostyninie. W 1966 r. Biblioteka przeniosła siedzibę do MCK, w 1975 r. stała się Oddziałem Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Płocku. W 1984 r. otwarto filię biblioteczną przy ul. Płockiej. Od 1990 r. Miejska Biblioteka jest placówką miejską finansowaną przez Urząd Miasta Gostynina, od 2006 r. - im. Jakuba z Gostynina.

Działalność kulturalna biblioteki obejmuje spotkania autorskie, wystawy, głównie o tematyce literackiej, konkursy, lekcje biblioteczne. W 2014 r. rozpoczął działalność Dyskusyjny Klub Książki, w 2003 r. powstało Koło Przyjaciół Biblioteki. Przy Bibliotece działa Gostyniński Klub Poetycki powstały w 1994 r. Klub zrzesza poetów z miasta i okolic. Współpracuje z nim Gostynińskie Towarzystwo Popierania Twórczości Plastycznej. Zadania Klubu to cykliczne spotkania w Bibliotece, udział w konkursach literackich, a przede wszystkim przygotowywanie do druku tomików poetyckich. Klub organizował „Biesiady przy świecach”, obecnie Czwartkowe Biesiady Literackie.

Imprezy cykliczne:

- Czwartkowa Biesiada Poetycka - coroczna impreza organizowana w miesiącu marcu z okazji Światowego Dnia Poezji; jej celem jest promocja czytania, pisania, publikowania i nauczania poezji; promowana jest też twórczość gostynińskich poetów,

- Majowe Spotkania z Biblioteką - dwudniowe święto zapoczątkowane w 2003 r.: spotkania autorskie, imprezy biblioteczne dla dorosłych, młodzieży i dzieci, Dzień Bibliotekarza,

- Jesienne Spotkania z Poezją, w ramach których odbywają się: Zaduszki Poetyckie, Konkurs recytatorski „Zatrzymaj się - masz we mnie przystań”, wykłady z zakresu literatury, warsztaty poetyckie i Turniej Jednego Wiersza,

- Turniej Jednego Wiersza o Laur Gostyniński - konkurs poetycki zainicjowany przez MBP w 1998 r. W 2000 r., jako współorganizator dołączyło Miejskie Centrum Kultury. Celem Turnieju jest prezentacja twórczości poetyckiej młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej oraz dorosłych mieszkańców Gostynina i okolic. Warunkiem udziału jest odczytanie wiersza przez Autora w trakcie imprezy. Turniej od kilku lat jest częścią Jesiennych Spotkań z Poezją.

3. Galeria sztuki AUtoPORTRET;

4. Muzeum Ziemi Gostynińskiej - w gostynińskim zamku planowane jest uruchomienie sali poświęconej historii i sztuce.

Wszystkie instytucje kultury, we współpracy z Urzędem Miasta organizują Jarmark św. Jakuba - największe wydarzenie kulturalne Gostynina. Jarmark jest uroczystością ponadregionalną, łączącą historię ze współczesnością. Odbywa się w lipcu, zwykle na terenie zamku i podzamcza. Zawiera szereg imprez i atrakcji: koncerty, wystawy, rekonstrukcja historyczna, dyskoteka i kino plenerowe. W trakcie jarmarku odbywają się prezentacje rękodzieła z Gostynina i okolic, sprzedawane są wyroby rzemieślnicze i artystyczne, pamiątki, przysmaki regionalne, produkty lokalne i tradycyjne, przedmioty kolekcjonerskie. W strefie

dla dzieci organizowane są warsztaty zawodów dawnych i ginących tradycji, konkursy plastyczne, gry i zabawy.

• **ORGANIZACJE POZARZĄDOWE DZIAŁAJACE W SFERZE KULTURY**

1. Gostynińskie Towarzystwo Kulturalno - Naukowe;
2. Towarzystwo Miłośników Ziemi Gostynińskiej - pielęgnowanie kultury regionu, upowszechnianie wiedzy historycznej o mieście, gromadzenie dokumentacji i pamiątek kultury materialnej;
3. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, oddział w Gostyninie;
4. Towarzystwo Promocji Ziemi Gostynińskiej;
5. Stowarzyszenie Operatywnych Wielbicieli Aktywności „SOWA” - prowadzenie działalności edukacyjnej i kulturalnej, zwłaszcza w zakresie inicjowania i pomocy w przedsięwzięciach edukacyjno - kulturalnych, szczególnie na rzecz dzieci i młodzieży;
6. Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych „Wsparcie” - działania na rzecz ochrony i lepszego wykorzystania dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego i historycznego;
7. Gostynińskie Towarzystwo Popierania Twórczości Plastycznej - ma na celu wspieranie twórczości regionalnych artystów, jej popularyzację oraz uaktywnianie życia kulturalnego w regionie;
8. Gostynińskie Stowarzyszenie Śpiewacze „Pueri Cantores” - krzewienie zamiłowania do muzyki wokalne i instrumentalnej z uwzględnieniem śpiewu chóralnego, propagowanie, muzyki polskich pieśni i tradycji muzycznych, również poza granicami kraju.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Gostynina funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Gostynina znajduje się 9 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym dwa stanowiska archeologiczne (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Gostynina

LP.	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	Gostynin	zespół staromiejski	531 z dnia 08.09.1980 r.
2	ul. Floriańska 14	dom	91/440/62W z dnia 23.03.1962 r.
3	Gostynin-Rataje ul. Kowalska, dz. nr 530	park dworski	566 z dnia 02.09.1987 r.
4	ul. Ostatnia, dz. nr 512	kaplica cmentarna pw. św. Jakuba Apostoła wraz z architektonicznym wyposażeniem wnętrza	474 z dnia 14.11.1978 r.
5	ul. Rynek 1	ratusz	101/452/62W z dnia 23.03.1962 r.
6	ul. Rynek 16	dom	541/1149W z dnia 22.05.1975 r.
7	ul. Zamkowa 31	kaplica i baszta zamkowa wraz z terenem wzgórza zamkowego oraz fragmentami fundamentów murów obronnych	87/419/62W z dnia 23.03.1962 r.
8	ul. Floriańska 23	Jatki miejskie	A-1462 1748/2018 z dnia 18.12.2018
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE			
9	Gostynin	stanowisko archeologiczne XIII - XIV w. - grodzisko AZP 52-51 Nr stanowiska w miejscowości: 1 Nr stanowiska na obszarze: 11	426/751/65W z dnia 02.09.1965 r.
10	Gostynin	stanowisko archeologiczne XVI-XVIII w. - zamek AZP: 52-51 Nr stanowiska w miejscowości: 4 Nr stanowiska na obszarze: 1	87/419/62W z dnia z dnia 23.03.1962 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Najcenniejsze zabytki ruchome są wpisane do rejestru zabytków ruchomych, stanowią one wyposażenie dwóch obiektów sakralnych oraz freski w budynku po dawnej cerkwi prawosławnej. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Ich stan zachowania jest z reguły bardzo dobry - poddawane są bieżącym konserwacjom. Najcenniejsze są oczywiście najstarsze dzieła sztuki - obrazy, rzeźby, czy wystrój kościołów. Do zabytków ruchomych należą również epitafia i płyty osadzone na murach kościoła oraz polichromie.

Wśród zabytków ruchomych ogólnodostępnych znajduje się kapliczka przydrożna z drewnianą, późnobarokową figurą św. Jakuba Apostoła z XVIII w.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Gostynina

LP.	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	elementy wyposażenia kaplicy cmentarnej pw. św. Jakuba Apostoła	59/421-B z dnia 18.01.1971 r.
2	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. Św. Marcina	58/420-B z dnia 18.01.1971 r.
3	freski prawosławne znajdujące się w budynku po dawnej cerkwi prawosławnej na ul. 3 Maja 27	330/2017 z dnia 27.03.2017 r.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków miasta Gostynina została opracowana przy opracowaniu GPOnZ. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 4.

Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Gostynina

LP.	ADRES	OBIEKT
1	Gostynin	zespół staromiejski
2	ul. 3 Maja 2	budynek mieszkalny
3	ul. 3 Maja 4	budynek mieszkalny
4	ul. 3 Maja 12	budynek mieszkalny
5	ul. 3 Maja 14	budynek mieszkalny
6	ul. 3 Maja 15	gimnazjum, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki
7	ul. 3 Maja 18	kamienica
8	ul. 3 Maja 20	Zajazd, ob. budynek mieszkalny
9	ul. 3 Maja 21	budynek mieszkalny
10	ul. 3 Maja 22	kamienica
11	ul. 3 Maja 24	budynek mieszkalny
12	ul. 3 Maja 26	budynek mieszkalny
13	ul. 3 Maja 27	cerkiew św. Mikołaja, ob. budynek mieszkalny
14	ul. 3 Maja 28	budynek mieszkalny
15	ul. 3 Maja 30	budynek mieszkalny
16	ul. 3 Maja 31	budynek mieszkalny
17	ul. 3 Maja 32	budynek mieszkalny
18	ul. 3 Maja 34	budynek mieszkalny
19	ul. 3 Maja 38	budynek mieszkalny
20	ul. 3 Maja 43	budynek sądu
21	ul. 3 Maja 43b	budynek Starostwa Powiatowego
22	ul. 3 Maja 47	budynek szpitala, ob. filia DPS
23	ul. Armii Krajowej 17	budynek mieszkalny
24	ul. Czapskiego 9	budynek mieszkalny
25	ul. Floriańska 5	budynek mieszkalny
26	ul. Floriańska 6	budynek mieszkalny
27	ul. Floriańska 14	kamienica
28	ul. Floriańska 23	jatki miejskie
29	ul. Gościnnia, dz. nr 3750	cmentarz żydowski
30	ul. Kościelna 10	budynek mieszkalny
31	ul. Tadeusza Kościuszki 5	budynek mieszkalny
32	ul. Tadeusza Kościuszki 20	budynek mieszkalny
33	ul. Kowalska, dz. nr 530	park dworski
34	ul. Ostatnia, dz. nr 512	brama cmentarna
35	ul. Ostatnia, dz. nr 512	cmentarz rzymsko-katolicki parafialny
36	ul. Ostatnia, dz. nr 512	kaplica cmentarna pw. św. Jakuba Apostoła wraz z architektonicznym wyposażeniem wnętrza
37	ul. Rynek 1	ratusz
38	ul. Rynek 2	budynek mieszkalny
39	ul. Rynek 8	kamienica
40	ul. Rynek 15	kamienica
41	ul. Rynek 16	zajazd, ob. kamienica
42	ul. Rynek 20	kamienica
43	ul. Rynek 21	budynek mieszkalny
44	ul. Rynek 22	budynek mieszkalny
45	ul. Rynek 24	budynek mieszkalny
46	ul. Rynek 25	budynek mieszkalny

47	ul. Rynek 26	budynek starostwa, ob. Urząd Miasta Gostynin
48	ul. Juliusza Słowackiego 4	budynek gospodarczy (kuźnia)
49	ul. Juliusza Słowackiego 4	budynek mieszkalny
50	ul. Juliusza Słowackiego 6	budynek mieszkalny
51	ul. Juliusza Słowackiego, dz. nr 361/7	dworzec w zespole dworca kolejowego
52	ul. Juliusza Słowackiego, dz. nr 361/7	wieża ciśnień w zespole dworca kolejowego
53	ul. Targowa, dz. nr 987	cmentarz ewangelicko-augsburski
54	ul. Wojska Polskiego 12	budynek mieszkalny
55	ul. Wojska Polskiego 45	budynek mieszkalny
56	ul. Wojska Polskiego 56	budynek mieszkalny
57	ul. Zalesie, dz. nr 6719	cmentarz przyszpitalny
58	ul. Zamkowa 10	budynek mieszkalny
59	ul. Zamkowa 18a	młyn
60	ul. Zamkowa 31	kaplica i baszta zamkowa wraz z terenem wzgórza zamkowego oraz fragmentami fundamentów murów obronnych
61	ul. Zamkowa, dz. nr 9190	figura św. Jakuba

*obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.7. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) - podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Ma on na celu lokalizację stanowisk archeologicznych. Wszystkie zlokalizowane stanowiska powinny być ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i uwzględnione w gminnych ewidencjach zabytków. Baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań i weryfikacji badań wcześniejszych. Baza stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: 1. kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty - występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska - pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne - zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około

10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich.

• CHRONOLOGIA¹³

Na terenie miasta Gostynin są dwa stanowiska archeologiczne wpisane są do rejestru zabytków archeologicznych. Łącznie z nimi w ewidencji zabytków znajduje się 46 stanowisk (Tabela nr 5.). Niewielka liczba wynika zapewne ze zniszczenia i zatarcia źródeł archeologicznych na przestrzeni wieków.

Ziemia gostynińska leży na obszarze dwóch regionów: Kotliny Płockiej - część półn. - wsch. i Równiny Kutnowskiej - część półd. Miasto Gostynin położone jest na granicy obu regionów. Część należąca do Kotliny Płockiej swój wygląd zawdzięcza działalności akumulacyjnej i erozyjnej jeziora lodowcowego, zlodowacenia bałtyckiego. Część południowa została ukształtowana przez zlodowacenie środkowoeuropejskie. Liczne formy jakie zostawił lądolód, uległy denudacji, obecnie jest to płaska równina pochylona na półd. Cały obszar ziemi gostynińskiej leży w dorzeczu Wisły. Występują tu liczne jeziora o genezie związanej z działalnością ostatniego zlodowacenia. Są tu jeziora rynnowe, zajmujące najniższe partie, jeziora moreny dennej znacznie rozleglejsze i płytsze, a także małe zbiorniki wodne. W obrębie miasta leżą jeziora Czarne, Kocioł i Bratoszewo, Jezioro przy Zamku oraz sztuczny zbiornik Zalew Piechota utworzony w latach 70. XX w. oraz mniejsze zbiorniki bez nazwy. Formą polodowcową jest „Oz Gostyniński” - wykształcony jako wał, ciągnie się wzdłuż doliny Skrwy na długości 14 km.

Na terenie ziemi gostynińskiej zlokalizowano około 150 stanowisk archeologicznych, z czego 46 na terenie miasta Gostynina. W większości znane są one z odkryć przypadkowych i nie zawsze chronologia i ich przynależność kulturowa są dokładnie określone. Prace wykopaliskowe były na terenie ziemi gostynińskiej prowadzone tylko na sześciu stanowiskach, z których stanowisko - zamek w Gostyninie - zostało przebadane całkowicie, a grodzisko w Gostyninie - sondażowo. Niemniej rejon Gostynina podlegał eksploracji prehistorycznej analogicznej do rejonów pobliskich.

Najstarsze ślady pobytu człowieka w regionie pochodzą ze schyłkowego paleolitu (10000 - 8000 p.n.e.). Po ustąpieniu lodowca, klimat był chłodny, krajobraz tundrowaty, częściowo leśny, penetrowały go gromady myśliwych polujących na renifery. Osiedlali się oni czasowo na miejscach suchych (wydmy). Śladami ich pobytu są narzędzia z krzemienia oraz półprodukty do ich wykonywania. W pobliżu Gostynina 12 stanowisk zlokalizowano na wydmach nad Wisłą.

W okresie mezolitu 8000 r. p.n.e. - 5000 r. p.n.e., gdy klimat ocieplił się i pojawiły się inne zwierzęta, nastąpiła miniaturyzacja i zmiana krzemiennych elementów uzbrojenia.

Neolit rozpoczął okres stałego osadnictwa, uprawy ziemi, udomowienia dzikich zwierząt, wytwarzania naczyń glinianych oraz nowych narzędzi pracy. Przyjmuje się, że pierwsze ludy rolnicze przywędrowały z południa Europy przynosząc ze sobą znajomość uprawy zbóż. Ludność osiedlała się w miejscach urodzajnych: Kujawy, Małopolska, Śląsk. W czasie tych wędrówek pozostawiono wiele narzędzi. W torfowisku we wsi Dybanka znaleziono topór rogowy z dużego rogu jelenia, który mógł być używany jako narzędzie do spulchniania gleby.

¹³ Chudzyński M., Archeologia a przeszłość powiatu gostynińskiego, /w:/ Notatki Płockie 13/5-49, 28-31, 1968

W dalszym okresie neolitu, około IV tysiąclecia p.n.e. pojawiła się kultura pucharów lejkowatych, nazwana tak od kształtu typowych dla niej naczyń glinianych. Współistniała z nią kultura amfor kulistych, zaś najmłodszą w neolicie była kultura ceramiki sznurowej, polegająca na zdobieniu naczyń glinianych motywem odcisków sznura. Pod koniec neolitu były w użyciu wyroby metalowe - głównie brązowe (miedź z dodatkiem cyny lub ołowiu). Przez długie wieki narzędzia z krzemienia i kamienia najpierw dominowały, później współistniały z wyrobami z brązu dopiero pod koniec epoki brązu zostały wyparte przez metal. Na terenie miasta Gostynina zlokalizowano łącznie cztery stanowiska z okresu neolitu

Epoka brązu na terenie Polski trwała od 1800 - 1700 p.n.e. do 650 r. p.n.e. Stanowiska na terenie miasta Gostynina pochodzą z II okresu epoki brązu (1450 - 1200 r. p.n.e.). Ziemię gostynińską zajęły wówczas ludy kultury trzcinieckiej, współistniejącej z przedłużycką i prabałtyjską - na terenach sąsiednich. Znane są trzy stanowiska tej kultury, między innymi jedno w Gostyninie. Ludność zajmowała się uprawą ziemi lub hodowlą.

W okresie 1200 - 1000 r. p.n.e. ukształtowała się kultura łużycka, której stanowiska zlokalizowano w wielu okolicznych miejscowościach, również w Gostyninie - ślad osady. W epoce brązu rozwinęła się metalurgia. Z brązu wyrabiano narzędzia - siekiery, noże, szydła, haczyki do wędek, igły, itp., broń - groty oszczepów, strzał, czekany; ozdób, itp. Stosowano też kość, róg, drewno, krzemień, kamień. Kultura łużycka trwała do około IV w. p.n.e. W czasie jej istnienia powstała epoka żelaza, której początek datuje się na VII w. p.n.e.

Epoka żelaza dzieli się na okres halsztacki 650 - 400 r. p.n.e., lateński (przedrzymski) 400 r. p.n.e. - pocz. naszej ery i rzymski - pocz. naszej ery - 375 r. n.e. (1 st. w Gostyninie, skarb monet), także okres wędrówek ludów - od 375 do 570 r. n.e. i początek okresu wczesnośredniowiecznego 570 - 1250 r. n.e.

Jeszcze w czasie trwania kultury łużyckiej w gostynińskim wykształciły się dwie kultury: wejherowsko - krotoszyńska i grobów kloszowych (1 st. w Gostyninie). Cechą charakterystyczną dla kultury wejherowsko-krotoszyńskiej są zbiorowe groby, których obudowa wykonana jest w kształcie skrzyni z płaskich kamieni, zaś w środku znajdowały się popielnice, przykryte czapkowatymi przykrywkami. Często na popielnicach znajdują się rysunki: sceny z polowania, sceny z obrzędami, wozy czterokołowe, konie, postacie ludzkie, przedmioty.

Rodowód kultury grobów kloszowych jest wciąż tajemniczy, choć ma ona pewne wspólne cechy z kulturami wejherowsko - krotoszyńską oraz łużycką. Nazwa jej powstała od zwyczaju przykrywania popielnicy wielkim, podobnym do klosza naczyniem odwróconym do góry dnem.

Z okresu lateńskiego w Gostyninie pochodzi 7 stanowisk przypisanych kulturze przeworskiej, częściowo współistniejącej z łużycką. Największe znaczenie dla postępu gospodarczego w okresie rzymskim miał rozwój metalurgii żelaza (odkrycia licznych pieców hutniczych). Ośrodek mazowiecki miał w tym duży udział. Dobrze rozwijało się osadnictwo - odkryto wiele osad, m. in. w Ratajach, Brwilnie Dolnym i Świniarach. Ludzie zamieszkiwali przeważnie niewielkie osiedla, liczące kilkanaście domów mieszkalnych, naziemnych lub półziemiankowych. W tym okresie powstawała ceramika toczona i lepiona ręcznie, reprezentowana przez dzbany, misy, amfory, pucharki.

Od końca IV w. n.e. rozpoczął się okres „wędrowki ludów”. Nastąpił kryzys kulturowy i gospodarczy, zanikły ośrodki produkcji żelaza, ceramiki, jak również osady i cmentarzyska. Wiąże się to z migracją części ludności z terenów Polski, zwłaszcza na zachód i południe Europy. Dopiero od połowy VI w. zaobserwowano nowe ślady zasiedleń.

W VI w. rozpoczął się okres wczesnośredniowieczny. Z tego czasu pochodzi znaczna ilość stanowisk. Najstarszym znanym jest osada w Gostyninie. Odkryto ją na płd. - zach. zboczu piaszczystego wzgórza, położonego około 800 m na płd. - wsch. od centrum miasta. Osada istniała od VI do końca VIII w.

Wczesne średniowiecze było okresem intensywnego rozwoju metalurgii żelaznej i kolorowej, garncarstwa, szklarstwa, szewstwa, kamieniarstwa, tkactwa. Podstawowym zajęciem ludności była hodowla i rolnictwo. Do uprawy roli używano radeł okutych żelazem, w XIII w. wprowadzono pług koleśny i regularną trójpolówkę. Ze zbóż uprawiano proso, pszenicę, żyto, jęczmień i owies. W tym czasie rozpoczęto uprawę nowych gatunków: brzoskwini, winorośli, niezbędnej do produkcji wina mszalnego, orzecha włoskiego. W XI w. upowszechniła się hodowla konia przedniego. W wyniku rozwoju gospodarczego, wzrostu produkcji rzemieślniczej rozwijała się wymiana towarowa w zasięgu lokalnym.

Wiek X to okres zjednoczenia plemion słowiańskich pod zwierzchnictwem Mieszka I. Monarchia piastowska powołała do życia wiele grodów. W Gostyninie na wzgórzach morenowych na lewym brzegu Skrwy pomiędzy jeziorami Kocioł i Czarne, na tzw. Łysej Górze, znajduje się grodzisko. Ma kształt owalnego kopca zorientowanego dłuższą osią po linii płn. - płd. Od strony płn. i płd. od okolicznych wzniesień oddzielają je głębokie i szerokie bezwodne wąwozy. W latach 1981 i 1983 przeprowadzono badania archeologiczne na zamku w Gostyninie. Zamek, leżący około 500 m na zach. od centrum miasta, znajduje się na wzgórzu, w paśmie morenowym, na lewym brzegu rzeki Skrwy. Wzgórze to otoczone z trzech stron stawami, zostało przed budową sztucznie podwyższone.

Początki osadnictwa na terenie współczesnego Gostynina są trudne do uchwycenia. Brakuje źródeł pisanych i archeologicznych. Skromne ślady domostwa odkryte pod koniec lat 40. XX w. około 800 metrów na płd. - wsch. od rynku, pozwoliły wysnuć przypuszczenia, że pomiędzy VI a VIII w. n.e. istniała tu pierwsza stała osada. Należy jednak przypuszczać, że gęste lasy puszczy gostynińskiej (zwanej w przeszłości gostyńską) stanowiły zaporę dla rozwoju osadnictwa w okolicach miasta. Uległo to zapewne zmianie z chwilą, gdy przez Ziemię Gostynińską zaczęły prowadzić ważne szlaki komunikacyjno - handlowe, przede wszystkim z Kujaw na Mazowsze środkowe i dalej na Ruś. Również sytuacja polityczna Mazowsza w dobie rozbicia dzielnicowego wpłynęła na rolę i pozycję Gostynina. W wyniku podziału Ziemia Gostynińska znalazła się na pograniczu mazowiecko-kujawskim. Przyczyniło się to prawdopodobnie do wzniesienia obronnego grodu, być może za czasów Konrada I Mazowieckiego. Gród usytuowano na wzniesieniu pomiędzy jeziorami Kocioł i Czarne. Na sąsiednim wzgórzu rozwijało się podgrodzie z kościołem św. Jakuba.

Dynamiczny rozwój grodu datuje się od czasów panowania na Mazowszu księcia Siemowita III. On też prawdopodobnie wznosił pierwszy, choć skromny zamek w Gostyninie, na sztucznie podwyższonym wzgórzu, pomiędzy rozlewiskami na lewym brzegu Skrwy. Za jego czasów zaczęło rozwijać się osadnictwo na prawym brzegu rzeki, na terenie później lokowanego miasta. Nowo lokowane miasto koncentrowało się wokół Rynku i przyległości.

Ta tradycja urbanistyczna przetrwała do dnia dzisiejszego. Na zapleczu rynku, w części pñ., zbudowany został nowy kościół pod wezwaniem św. Marcina. Do niego przeniesiono siedzibę gostynińskiej parafii. Tym samym gród nad jeziorem Czarne powoli tracił na znaczeniu.

Pozostałe stanowiska archeologiczne pochodzą z okresu nowożytnego.

Tabela nr 5. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Gostynina

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Gostynin (Dybanka)	52-51	3	76
2	Gostynin (Strzałki)	52-51	2	8
3	Gostynin	52-51	1	11
4	Gostynin	52-51	2	75
5	Gostynin	52-51	4	1
6	Gostynin	52-51	4a	2
7	Gostynin	52-51	5	77
8	Gostynin	52-51	7	36
9	Gostynin	52-51	9	3
10	Gostynin	52-51	10	4
11	Gostynin	52-51	11	5
12	Gostynin	52-51	12	6
13	Gostynin	52-51	13	7
14	Gostynin	52-51	14	8
15	Gostynin	52-51	15	9
16	Gostynin	52-51	16	10
17	Gostynin	52-51	17	12
18	Gostynin	52-51	18	13
19	Gostynin	52-51	19	15
20	Gostynin	52-51	20	30
21	Gostynin	52-51	21	35
22	Gostynin	52-51	22	37
23	Gostynin	52-51	23	38
24	Gostynin	52-51	24	39
25	Gostynin	52-51	25	45
26	Gostynin	52-51	26	46
27	Gostynin	52-51	27	47
28	Gostynin	52-51	32	14
29	Gostynin	52-51	37	84
30	Gostynin	52-51	38	78
31	Gostynin	52-51	39	79
32	Gostynin	52-51	40	80
33	Gostynin	52-51	41	81
34	Gostynin (Gaśno)	52-52	10	22
35	Gostynin	52-52	28	2
36	Gostynin	52-52	29	4
37	Gostynin	52-52	30	5
38	Gostynin	52-52	31	21
39	Gostynin (Drzewce)	53-51	42	23
40	Gostynin (Drzewce)	53-51	43	24
41	Gostynin (ul. Kolonia)	53-51	33	19

42	Gostynin (ul. Kolonia)	53-51	34	20
43	Gostynin (ul. Kolonia)	53-51	35	21
44	Gostynin (ul. Zakładowa)	53-51	36	22
45	Gostynin	53-51	6	1
46	Gostynin	53-52	37	9

*obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej, rolniczej i urbanistycznej. Zgodnie z art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Zasięg stanowisk na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami.

Najlepiej zachowane stanowiska archeologiczne występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz zalesionych. Największym zagrożeniem dla nich są inwestycje przemysłowe i budowlane, przebudowy układów ruralistycznych, czy założeń pałacowych, folwarcznych i parkowych, gdyż prowadzą często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy, niszczące przede wszystkim cmentarzyska oraz pozostałości po I czy II wojnie światowej. Również rozwój turystyki, zwłaszcza nad jeziorami, rzekami i na obszarach leśnych, może stanowić zagrożenie dla zabytków archeologicznych.

Ogromnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje w zakresie budownictwa, infrastruktury i zagospodarowania terenu. Należy pamiętać, że przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, wymagane jest przeprowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na obszarze obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwi uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta - analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację

problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 6), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego miasta Gostynina. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W Tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA GOSTYNINA	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • opracowana gminna ewidencja zabytków; • unikatowy zespół zamkowy z kaplicą, basztą zamkową wraz z terenem wzgórza zamkowego oraz fragmentami fundamentów murów obronnych; • bogata historia i dziedzictwo kulturowe miasta; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody; • dobre walory turystyczno - krajobrazowe (różnorodność terenu oraz różnorodność flory i fauny); • miasto należy do Stowarzyszenia Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego; • korzystne położenie pod względem komunikacyjnym; • walory przyrodnicze, m.in. Pojezierze Gostynińskie; • aktywna działalność PTTK Oddział w Gostyninie i Miejskiego Centrum Kultury; • Punkt Informacji Turystycznej (PIT), który mieści się przy recepcji hotelu zamkowego; • wytyczone i oznakowane piesze, rowerowe szlaki turystyczne oraz ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne; • organizacja Gostynińskiego Jarmarku św. Jakuba. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, w tym cmentarzy, postępujący proces ich niszczenia; • brak uchwały w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku; • niedobór środków finansowych w budżecie miasta przeznaczany na ochronę zabytków; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • średni poziom wykształcenia ludności w zakresie kultury i sztuki; • zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dotyczące ochrony zabytków; • mała liczba ponadlokalnych imprez turystycznych i kulturalnych; • brak produktów lokalnych; • brak jednolitego systemu informacji miejskiej, w tym turystycznej.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych miasta oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • potencjał dla rozwoju produktów regionalnych; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej/agroturystycznej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego. 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • brak skutecznej egzekucji prawa; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna, spadek dochodów ludności; • pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie miasta; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana - wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  - zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  - wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  - podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  - określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
  - podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym w systemie planowania. Wyznacza cele i określa instrumentarium służące do ich osiągnięcia.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, kierunki działań oraz zadania. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4 - letni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6, 7.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego miasta Gostynina.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców miasta Gostynina.

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego miasta Gostynina.		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego miasta na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne	Współpraca, wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów miasta oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań
	Oznaczenie obiektów zabytkowych, cmentarzy oraz w terenie: - umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektach sakralnych i cmentarzach.	Ilość oznakowanych obiektów, ilość zamieszczonych tablic
	Opracowanie i aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego przy uwzględnieniu podniesienia atrakcyjności krajobrazu kulturowego miasta.	Ilość opracowanych/ zaktualizowanych dokumentów
	Ujmowanie w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i decyzjach o warunkach zabudowy zapisów o ochronie obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków i włączonych do gminnej ewidencji zabytków.	Jakie ujęte decyzje, ile

Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków	Umieszczenie na stronie internetowej miasta spisu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Stały nadzór nad dokumentami (ich aktualizacja)
	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji
	Przyjęcie przez Radę Miejską Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	Weryfikacja podmiotów wskazanych w programie do realizacji określonych zadań oraz zapoznanie ich z określonymi zadaniami
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność miasta.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, ilość wydanych środków, ilość zaplanowanych zadań
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzach znajdujących się na terenie miasta, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac
Podejmowanie działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji pracowników urzędu	Podnoszenie poziomu wyszkolenia pracowników Urzędu Miasta zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń, delegowanie pracowników na szkolenia.	Ilość przeprowadzonych szkoleń, ilość osób uczestniczących, czy uczestniczących w szkoleniach zewnętrznych
Działania organizacyjne	Korelowanie zapisów gminnej ewidencji zabytków z zapisami w obowiązującym miejscowym planie	Udział w pracach planistycznych

związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego	zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy.	
	Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	Bieżący monitoring

Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców miasta Gostynina.		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozbudzenie i pogłębianie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych miasta	Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic	Bieżące śledzenie
	Upowszechnianie informacji na temat dobrych praktyk konserwatorskich.	Publikacje na stronie internetowej miasta
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym miasta	Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Publikacje na stronie internetowej miasta i w prasie lokalnej, działania organizacyjne, konsultacyjne, organizacja wystaw, konkursów
	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego miasta.	
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	
	Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.	
	Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów, które ma ustawowy obowiązek znakowania obiektów zabytkowych.	
	Wspieranie edukacji młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię miasta oraz jego zabytki, wystaw, wycieczek itp.	
	Poprawa dostępności do obiektów zespołu zamkowego, poprzez udostępnienie obiektów dla zwiedzających w ścisłej współpracy z właścicielami obiektów, np.: - organizowanie/współorganizowanie wycieczek z przewodnikiem, wyjść dla młodzieży szkolnej; - ustalenie terminu (np. 1-2 razy w miesiącu), w którym	

	będzie można zwiedzić obiekt, w trakcie którego będzie osoba, która opowie o obiekcie.	
--	--	--

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością miasta;
  - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
  - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
  - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
  - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
  - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
  - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
  - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
  - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
  - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
  - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe:**

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Gostynina;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów miasta, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury miasta, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

• Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** - zasady udzielania dotacji reguluje zarządzenie nr 1/2016 Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4 stycznia 2016 r. dotyczące zasad udzielania dotacji celowej z budżetu państwa na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanym na terenie województwa mazowieckiego ze środków finansowych Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w 2016 r. oraz trybu rozliczania i zasady kontroli prawidłowości wykorzystania dotacji.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego - Samorząd realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków wynikające z ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Od ponad 10 lat stara się wspierać działania właścicieli i posiadaczy zabytków, przyznając dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach. Udział w naborze wniosków jest jedyną możliwością pozyskania funduszy pozostających w dyspozycji Samorządu Województwa Mazowieckiego na działania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Nabór ogłaszany jest przez Zarząd na podstawie uchwały nr 54/11 Sejmiku z dnia 18 kwietnia 2011 r. Uchwała określa zasady ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.) dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieką nad zabytkiem jest

ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Miasto Gostynin nie ma opracowanej uchwały określającej zasady udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

• Konkurs „Zabytek Zadbany 2018”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Pełny regulamin konkursu wraz z kartą zgłoszeniową dostępny jest na stronie: http://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/Zabytek_zadbany/.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwane przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilane ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczone kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

• **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest [Narodowe Centrum Kultury](#). Jest on realizowany zgodnie z założeniami [Paktu dla Kultury](#). Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź - KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie

z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2019, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

• **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie internetowej - <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2018/ochrona-zabytkow-archeologicznych.php>.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

• **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020**

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;

- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzenie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

• Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

• Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

• Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014 - 2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa mazowieckiego. W dokumencie tym zwrócono uwagę na ważne miejsce jakie zajmuje województwo mazowieckie w Polsce ze względu na posiadane bogactwa kulturowe. Na obszarze województwa znajduje się wiele unikalnych zabytków, a także nowoczesnych instytucji kultury. W regionie znajduje się 6487 obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, wśród nich 120 układów urbanistycznych, 4719 dzieł architektury i budownictwa, 55 dzieł budownictwa obronnego, 261 obiektów techniki, 351 cmentarzy, 692 parki, 252 ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, około 150 miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Wskazuje się przy tym niewymiernie małe zainteresowanie Mazowszem z perspektywy turystów. Ważne jest więc kontynuowanie działań z poprzednich lat tj. powiązanie dziedzictwa kulturowego z nowoczesną turystyką (tworzenie szlaków turystycznych w oparciu o zrewitalizowane zabytki, tworzenie baz informacji internetowej, centrów informacji turystycznej, modernizowanie infrastruktury, poszerzanie oferty kulturowej). W osi priorytetowej IV „Gospodarka przyjazna środowisku i społeczeństwu” pojawił się priorytet: ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Cele szczegółowe:

1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego, w tym w szczególności:
  - ochrona, modernizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
  - rozwój zasobów kultury.
2. Rewitalizacja przestrzeni miejskiej i wiejskiej ukierunkowana na rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów społecznych.

10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Gostynin;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Gostynina.

Miasto Gostynin jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 15 obiektów zabytkowych, w tym 3 wpisane są do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 9).

Tabela nr 9. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Gostynina (stan na grudzień 2018 r.)

LP.	ADRES	OBIEKT	FORMA WŁASNOŚCI
1	ul. 3 Maja 12	budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
2	ul. 3 Maja 14	budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
3	ul. 3 Maja 20	zajazd, ob. budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
4	ul. 3 Maja 21	budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
5	ul. 3 Maja 26	budynek mieszkalny	WSPÓŁWŁASNOŚĆ Gminy Miasta Gostynina i osób prywatnych
6	ul. 3 Maja 27	cerkiew św. Mikołaja, ob. budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
7	ul. 3 Maja 30	budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
8	ul. Floriańska 5	budynek mieszkalny	WSPÓŁWŁASNOŚĆ Gminy Miasta Gostynina i osób prywatnych
9	ul. Tadeusza Kościuszki 5	budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
10	ul. Rynek 1	ratusz	WŁASNOŚĆ
11	ul. Rynek 16	zajazd, ob. kamienica	WŁASNOŚĆ
12	ul. Rynek 24	budynek mieszkalny	WŁASNOŚĆ
13	ul. Rynek 26	budynek starostwa (pierwotnie budynek gimnazjum żeńskiego)	WŁASNOŚĆ
14	ul. Zalesie, dz. nr 6719	cmentarz przyszpitalny	WŁASNOŚĆ
15	ul. Zamkowa 31	kaplica i baszta zamkowa wraz z terenem wzgórza zamkowego oraz fragmentami fundamentów murów obronnych	WŁASNOŚĆ

W miarę możliwości miasto, jako właściciel tych zabytków, jest ustawowo zobligowane do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Niezwykle istotne jest, aby finansowe wsparcie miasta w latach 2019 - 2022 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie miasta w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną miasta.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe miastu lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta Gostynina;
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Płocku;
17. Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej - praca zbiorowa pod red. M Chudzyńskiego, Warszawa, 1990;
18. Konarska - Pabiniak B., Dzieje Gostynina od XI do XXI wieku, Gostynin, 2010;
19. Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej. Praca zbiorowa. Towarzystwo Naukowe Płockie, 1990;
20. Pietrzak J., Zamek w Gostyninie. Dzieje budowlane w świetle przekazów archiwalnych i badań terenowych, /w:/ Rocznik Gostyniński, 2012, t.3;
21. Chudzyński M., Z dziejów zamku książąt mazowieckich w Gostyninie, /w:/ Notatki Płockie, 1982, nr 1, s. 16-19;
22. Katalog zabytków sztuki w Polsce. Dawny powiat gostyniński, opr. I. Galicka, H. Sygietyńska, tom X, z. 3. Warszawa 1975;
23. Wójcik A., Pradzieje ziemi gostynińskiej, /w:/ Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej, praca zbiorowa pod red. M. Chudzyńskiego. Warszawa 1990;
24. Chudzyński M.: Prawda i legenda o zamku gostynińskim, Płock-Gostynin 2007;
25. www.stat.gov.pl/gus;
26. www.isap.sejm.gov.pl.

12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Rys. 1. Obszar rewitalizacji na terenie Miasta Gostynina, źródło: Gminny Program Rewitalizacji Gminy Miasta Gostynina na lata 2017 - 2023;
2. Tabela nr 1. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Gostynina;
3. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków miasta Gostynina;
4. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Gostynina;
5. Tabela nr 4. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Gostynina;
6. Tabela nr 5. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Gostynina;
7. Tabela nr 6. Analiza SWOT;
8. Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
9. Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
10. Tabela nr 9. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność miasta Gostynina (stan na grudzień 2018 r.);
11. Zdjęcia nr 1, 2. Zespół zamkowy XIV-XIX z dawnym kościołem ewangelickim, ul. Zamkowa;
12. Zdjęcie nr 3. Dworzec kolejowy, ul. Słowackiego;
13. Zdjęcie nr 4. Wieża ciśnień w zespole dworca kolejowego, ul. Słowackiego;
14. Zdjęcie nr 5. Ratusz, ul. Rynek 1;
15. Zdjęcie nr 6. Kaplica pw. Świętego Jakuba, ul. Ostatnia;
16. Zdjęcie nr 7. Dawny zajazd, ul. Rynek 16;
17. Zdjęcie nr 8. Jatki miejskie, ob. hale targowe „Arkady”, ul. Floriańska 23;
18. Zdjęcie nr 9. Budynek gimnazjum, ob. Liceum Ogólnokształcącego, ul. 3 Maja 15;
19. Zdjęcie nr 10. Budynek gimnazjum żeńskiego, starostwo powiatowe, ob. urząd miasta, ul. Rynek 26;
20. Zdjęcie nr 11. Kamienica, ul. Floriańska 14;
21. Zdjęcie nr 12. [Cerkiew pw. św. Mikołaja](#), ob. budynek mieszkalny, ul. 3 Maja 27.